

અમદાવાદ વિદ્યાશાળાએ પ્રિરાજતા હતા અને પોતાની તત્વ તરંગોળ સુરમ્ય શૈલીથી વિશાળ શ્રોતાસમુદાયને અલો-
કિત આનંદ પમાડતા હતા. તે વખતે ભાવિક વર્ગના આગ્રહ થવાથી તેમણે નમસ્કાર મહામંત્ર પર નવ વ્યાખ્યાનો આપ્યાં અને તેમાં નમસ્કાર અંગે જાણવા જેવી અનેક વ્યાખ્યાનોની રજૂઆત કરી. જે સાંભળી શ્રોતાવર્ગ અત્યંત પ્રભાવિત થયા અને નમસ્કારની નિત્ય નિયમિત આરાધના કરવા લાગ્યા.

પછી તે નમસ્કાર પ્રેમી અનેક ભાઈબહેનો તરફથી આ મનનીય વ્યાખ્યાનોની પુસ્તકાકારે માગણી થવા લાગી. સમાજના સદસ્યોએ આ વ્યાખ્યાનોની નોંધ પ.પૂ૦ સિદ્ધાંતમોદોદયિ આચાર્ય શ્રીમદ્વિજય પ્રમસૂરીશ્વરજી મઠ ના શિષ્યસ્વત્ત પં. શ્રી જ્ઞાનુવિજયજી (દ્વાદશ. ભુવનભાનુસરિજી) મહારાજના એક શિષ્ય તથા કવિકુલાતિલક શનાવનાની મુનિરાજશ્રી દીર્ઘિવિજયજીએ (દ્વાદશ આ. શ્રી દીર્ઘિવંદ-સરિજી) ગુરુ કાળજીપૂર્વક લીધી હતી અને તેમાંનાં કેંઈ અમત્યના મુદાને કાઢ્યા ન હોય. એટલે તેને પુસ્તકાકાર આપવાના નિશ્ચય થયા અને તેનું સંપાદનકાર્ય અનેક વચસ્વી મંત્રેણા સેવક તથા જેન તત્ત્વના સૂદૃઢ અભ્યાસી આદિત્યચરિત્ર શનાવનાની પંચિત શ્રી શ્રીરજલાલ દેવદેશી શાસ્ત્રી મોંપરામા આચાર્ય. તેમણે જેન આદિત્ય વિદ્યાસ મંદિર પીંચિસાઈ નગરમાં તરફથી પ્રકટ થવાને નમસ્કારના પુસ્તક અને સર્વ મંદિરોમાં ફેલાવવા અને મંદિરો તરફથી લોકો પાસે પહોંચાડવા બદલ જાહેરના પામ આ કામ માટે જાહેરના કરેલા હોય. આથી તેમ આ વ્યાખ્યાનોના મુદા સંપાદન કરી અને અર્ચી નોંધે વર્તેથી પુસ્તકને પ્રકટ કર્યું.

જેમ નમસ્કાર એ તવ પદોની મુદર રચના છે, તેમ
 આ પુસ્તક તવ વ્યાખ્યાનોની મુદર રચના છે તેમાં પહેલાં
 વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કારનો અત્યંત પ્રભાવ દર્શાવવામાં આવ્યો
 છે અને તેનું તેનું તથા કથાદાર મુદર સમર્થન કરવામાં
 આવ્યું છે. ઉપરાંત મરુ સુખે તવકાર મંત્ર શા મરે
 અને કેવી રીતે સંભળાયેલા જોડો તે પણ સારી રીતે
 દર્શાવવામાં આવ્યું છે. શોધા વ્યાખ્યાનમાં સાચાના અનેક
 પ્રમાણો આપી નમસ્કાર મંત્ર અત્યાદિકાનો છે એ સિદ્ધ
 કરવામાં આવ્યું છે. પાંચમું અને છઠ્ઠું વ્યાખ્યાન તમ-
 રકારનું નિર્વાચન એટલે ત્રિધાવર્તીપણું સિદ્ધ કરવા માંડ
 અપાયું છે. અને તે અંધે દેસાડ વિદાનો તરફથી જે
 વિવિધ દલીલો કરવામાં આવે છે, તેનું પ્રબળ ખંડન કર-
 વામાં આવ્યું છે. તમસ્કારનું નિર્વાચન સિદ્ધ કરવા
 માટે આઠમું વિવેચન આધુનિક કોષપણ મંત્રમાં પ્રદે
 થયેલું તથી. સાતમા વ્યાખ્યાનમાં તમસ્કારના ગણ
 રચણની જગ્યા કરવામાં આવી છે. અને તેનાં પદ-મંપદા
 અપરમાણ વહેંચે ગમ્મ ગમ્મ પ્રકાર પાઠમાં આવ્યો છે.
 આઠમું વ્યાખ્યાન તમસ્કારના અંતરિક્ષ રાહર વિગે અપાયું
 છે એટલે તેમાં તમસ્કારના અર્થ-આપ-રહસ્યને લગતી
 અનેક આમતો રજુ કરવામાં આવી છે. અને તરફ તમા
 તેમજ વ્યાખ્યાન તમસ્કારની અવલોકના પર અપાયું છે.
 એટલે તેમાં મરે વ્યાખ્યાનોના નીમિત્ત ઉપરાંત જપના
 વિવિધ પ્રકાર પર પ્રાકટ પ્રકાર દેવવામાં આવ્યો છે.
 અને જેમ આવીએ તો એ એ પુસ્તક સિદ્ધારે રજુ
 થઈ પડી તેને નીચે સુધાનું મત તરફ જ ચાલુ તરવ-
 નિદાસુધાનું એ સુધિ કેતવ્ય છે જે તેમાં આ પુસ્તકને

બરાબર વાંચે, વિચારે અને તેના મિત્રમંડળ તથા અન્ય જિજ્ઞાસુઓ પુરતો પ્રચાર કરે.

આ પુસ્તકના પ્રારંભમાં પૂજ્ય આચાર્યદેવની સં. ૨૦૧૩ થી સં. ૨૦૧૭ સુધીનો પ્રવૃત્તિનો જે હેવાલ જોડવામાં આવ્યો છે, તે શાસન પ્રભાવના માટે તેઓશ્રી તરફથી થયેલ સતત પુરુષાર્થની ઝાંખી કરાવે છે અને પ્રગતિ વાંચુઓને એક નવું જ માર્ગદર્શન આપે છે.

જિનશાસનનો સર્વત્ર જય હો, એવી મંગલ કામના સાથે અમે અમારું આ પ્રકાશકીય નિવેદન પૂર્ણ કરીએ છીએ.

પ્રકાશક—

૧૬૭ મૃત્યુની ગોદમાં ૧૬૭

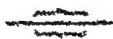
લેખક — પૂઠ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
દીનિયંદ્રસરીશ્વરજી મહારાજ.

પૃષ્ઠ. ૪૪

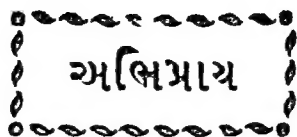
આત્માની અમરતા અને મૃત્યુ વિષે નિર્ભયતા કેળવવા માટે જનાં મમજનું ભરી ઓહીએ પૂઠ પાદ લેખક આચાર્યદેવશ્રીએ અત્રે સતનીય વિચારે જારૂ પ્રસ્તુત કરી છે. મૃત્યુ એ મનુષ્યની અનિવાર્ય નદીકત છે. એ વિષયને અનન્યતાથી મુદત મુદતે પૂઠશ્રીએ અત્રે આગત છે, જે પ્રસ

ક્ર અ નુ ક્ર મ શ્લોકા ક્ર

	વિષય	પૃષ્ઠ
	શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર	૧
	શ્રી નમસ્કાર-પદ-સંપદા-અક્ષર માન્યંત્ર	૨
વ્યાખ્યાન	વિષય	પૃષ્ઠ
પહેલું	નમસ્કારનું મહામંત્રત્વ	૩
બીજું	નમસ્કારનો અર્થિત્ય પ્રભાવ	૧૧
ત્રીજું	નમસ્કારનો અર્થિત્ય પ્રભાવ (ચાલુ)	૨૭
ચોથું	નમસ્કાર જ્ઞાનાદિ કાળનો છે	૩૬
પાંચમું	નમસ્કાર નિત્ય છે	૪૬
છઠ્ઠું	નમસ્કાર નિત્ય છે (ચાલુ)	૫૫
આતમું	નમસ્કારનું ગાદા સ્વરૂપ	૬૫
આઠમું	નમસ્કારનું અરુપાનર સ્વરૂપ	૭૬
નવમું	નમસ્કારની આરાધના	૮૦

卐

卐

જૈન શાસનમાં ઉપયોગની પ્રધાનતા શાથી ?

લેખક :: પૂવ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્
વિજયકીર્તિચંદ્રસૂરિજી મહારાજ

૫૦૪-૪૪

શ્રી જૈન શાસન બધાથે ધર્મ દર્શનોમાં માખરે છે. તેમાં જોક જો પણ મહત્વનું કારણ છે કે-તેના પ્રત્યેક ધર્મોચ્છાનોમાં તથા તેના પ્રત્યેક આરાધકનાં જીવનમાં ઉપયોગની પ્રધાનતા છે. આ ઉપયોગની મહત્તા તેમ જ ધર્મોચ્છાનોમાં તેની આવશ્યકતા પર આબાલ-વૃદ્ધને સર્વને સ્પષ્ટ થોડા આદેશ માર્ગદર્શન પ્રાપ્ત થાય છે. તે માટે નિર્ગંધ લેખક પૂવ આચાર્ય મહારાજશ્રીએ નાની પુસ્તિકામાં આદેશનિશ્ચય લીધેલ છે. આ નિર્ગંધ, નિર્ગંધ દરિદ્રાઈમાં અર્થ પ્રથમ અર્થ છે.

કલ્યાણ અભિપ્રાય-૧૯૭૫, સુરેન્દ્રનગર

અચિંત્યપ્રભાવશાક્ષી
ત્રિઠાતમદિમાવંત
સહસ્રદશાંજીપનિષદ્ભૂત

શ્રી નમસ્કાર સહામંત્ર

નમો અરિહંતાયં । નમો અરિહંતાયું
નમો સિદ્ધાંતે । નમો સિદ્ધાણું
નમો આચરિયાણં । નમો આચરિયાયું
નમો ઉચ્ચક્ષાયાણં । નમો ઉચ્ચક્ષાયાયું
નમો લોચ સત્વસાદૃષ્ટં ॥ નમો લોચે સત્વસાદૃષ્ટું
પણો પંચ-નગુકારો, એસો પંચનમુકારો
સત્વ-પાવપનામણો । સત્વ પાવપપણાસણો
મંગલાણં ન સત્વેસિ, મંગલાણું ચ સત્વેસિ
પદમં દવર મંગલં ॥ પદમં દવર મંગલં

શ્રી નમસ્કાર પદ-સંપદા-અક્ષરમાન યંત્ર

પદ	પદનો ક્રમાંક	સંખ્યાનો ક્રમાંક	વર્ણ સંખ્યા	લઘુ વર્ણ	સંખ્યા
નમો અરિહંતાય	૧	૧	૭	૭	૭
નમો સિદ્ધાય	૨	૨	૫	૪	૪
નમો આચરિયાય	૩	૩	૭	૭	૭
નમો ઉવચ્ચાયાય	૪	૪	૭	૬	૬
નમો લોચ સચ્ચાયાય	૫	૫	૬	૮	૮
નમો વંચ-નમુચાયા	૬	૬	૮	૭	૭
નમો વાચ-વાચાયા	૭	૭	૮	૬	૬
નમો વાચ-વાચાયા	૮	૮	૮	૭	૭
નમો વાચ-વાચાયા	૯	૯	૯	૯	૯
			૬૮	૬૧	૬૧

नमस्कार-महिमा

व्याख्यान पदितं

— * —

नमस्कारं भद्रमन्त्र

[भक्त्यायनं इति पद्यं अथैव इत्यर्थं १-]

दातुमाप्ते ।

अथ एवो पर तपस्वनी अनंत वपी हरदार शास्त्र
कार भवन्तो हरे ते ह-

जिज्ञासुषुषु मारी, वदन्तुषुषुषु जो मनुहारो ।

वास नने नवपारी, संसारो नम कि सुख ॥

श्री निमिषर देवोन्ने जगदिताये प्रपत्तिदेहं ने
महाभक्तधारी शासन ते निमशासन, तेने निमप्रवचन
पक्ष हरेवाय अने नैत शास्त्री पक्ष हरेवाय, तेना आर
लोरेवे अरपूत वरत, ते नवकार.

ते भूत वरतु भीती दोष तो तेनी आरपूत वरत
वपारि भीती दोष, ते भूत वरतु आरिष दोष तो तेनी
आरपूत वरतु वपारि आरिष दोष, ते भूत वरतु सुख
आरिष दोष तो तेनी आरपूत वरतु वपारि सुखमवाप्ती दोष.
॥ मोक्षी भीति हो, तो आर वपारि भीती हो; इष आरिष

છે, તો ધી વધારે સાર્વિક છે; શુભાષ સુગંધી છે, તો તેનું અત્તર વધારે સુગંધી છે.

આજકાલ નળજા ખાંધાના લોકોને ડોક્ટરો વીટામીનની ટીકડીઓ ખાવાની સલાહ આપે છે. આ વીટામીન શું છે? અનાજનું સરવ કે બીજું કંઈ? એક માણસને પચીસ રોટલી ખાવાની હકી હોય તો તે ખાઈ શકે નહિ. હવે ડોક્ટરને કહે આહો! વધારે માંદો પાડવો છે કે શું? પરંતુ વીટામીનની ટીકડી સહેલાઈથી ખાઈ લેાય. તેમાં આનાકાની કરે નહિ. આવી વીટામીનની એક ટીકડીમાં પચીસપચાસ રોટલી કરતાં પણ વધારે સરવ હોય છે, અને તેથી જ વીટામીનની ટીકડીઓ ખાનારમાં ઝડપી શક્તિ આવે છે. નમસ્કાર એ જિનશાસનનું વિટામીન છે.

નમસ્કારનો વિશેષ પરિચય આપતાં શાસ્ત્રકાર ભગવંત કહે છે કે તે ચૈત્યપૂર્વોનો સમ્યગ્ ઉદ્ધાર છે. આનો અર્થ સમજ્યા? જો સમજ્યા હો તો જ હા પાડજો, નહિ તો વિષય આગળ ચાલશે અને સમજવાનું ફરી જશે. જેઓ ઉપાશ્રયે નિયમિત આવનારા છે અને સાધુ-મહાત્માઓનાં વ્યાખ્યાન સંમિલનારા છે, તેમણે પૂર્વોનું નામ ધારણ કર્યું હશે અને તેનું ચોક્કસ સ્વરૂપ પણ જાણ્યું હશે. પરંતુ અહીં કોઈકાઓમાંના કેટલાક તો નવા જ આવનારા છે, એટલે આ વસ્તુ અહીં સ્પષ્ટ સમજાવીશું.

તેથીજ સમજાવે અર્થથી પ્રદર્શિત અને સમજાવે અર્થથી સમજાવી શકે તેવાં એવાં જે હાથ (વાર) અંતર

સૂત્રો (અંગો) તે દ્વાદશાંગી હોવાય. તેમાં બારનું અંગ દષ્ટિવાદ, તે ઘડું વિશાળ અને ઘડું મહાન. તેના પાંચ શાંગો તે-(૧) પરિક્રમ, (૨) સૂત્ર, (૩) પૂર્વજાત, (૪) અનુયોગ અને (૫) ચૂલિકા. તેમાં પરિક્રમ જાત પ્રકારનું, સૂત્ર બાબીય પ્રકારના. પૂર્વ ચોક્ક પ્રકારના, અનુયોગ એ પ્રકારનો અને ચૂલિકાનો પ્રયમના ચાર પૂર્વ પરની, આ બારનું અંગ હાલ વિચરે છે, એટલે અંગોની સંખ્યા અગિયારની ગણાય છે.

ચોક્ક પૂર્વોમાં પડેલું ઉત્પાદ, બીજું આત્માવહી, ત્રીજું વીર્યપ્રવાહ, ચોથું અસ્થિપ્રવાહ, પાંચમું જ્ઞાનપ્રવાહ, છઠ્ઠું સત્યપ્રવાહ, સાતમું આત્મપ્રવાહ, આઠમું રમ્યપ્રવાહ, નવમું પ્રત્યાગ્ધાનપ્રવાહ, દશમું વિદ્યાપ્રવાહ, અગિયારમું અવધ્ય (અધ્યાત્મપ્રવાહ), બારમું પ્રાજ્ઞાવાય, તેરમું ક્રિયાવિદ્યા અને ચોદમું લોકનિંદુઆર.

આ દરેક પૂર્વોમાં એક એક વિષયનું અગ્રામ જ્ઞાન થયેલું હતું. આજની ઇન્દ્રિયકલોપીટિયા કે આજના વિદ્ય-દાઓ તેની આગળ દોડ દિશામાં નહિ. દશમા વિદ્યા-પ્રવાહપૂર્વમાં વિદ્યા અને મત્રોનો મોટો સંજલ હતો અને તે દરેકની આગળથી પણ તેમાં બતાવેલી હતી. જે વિદ્યા કે મંત્ર આગળથી દોષ તેજ ઉપદેશી સાથે અને તેનું જ શાસ્ત્રોક્ત હતું મટે. આગળથી વિદ્યા અનુ નમાનું. પૂર્વો ન હોય તો તમને મું મમ લાગે.

વિદ્યાના પરિક્રમો જેને આજ પ્રમાણેને અને એટલે

એટલે ઔદ પૂર્વનો સાર, નિચોઠ કે તરવ તેનું
નામ નવકાર. આવો નવકાર જેનાં મનમાં વસે
હોય, એટલે કે જે મનથી તેનું સ્મરણ-ચિંતન
કરતો હોય, તેને સંસાર કંઈ પણ કરી શકતો નથી
જાંદરને જેમ બિલાડીનો ભય છે, બકરીને જેમ વાઘને
ભય છે, તેમ આત્માને સંસારનો ભય છે. સંસાર એટ
અંસરણ, એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જવાની ક્રિય
ગતિ કેટલી? ચાર-દેવ, મનુષ્ય, તિથ"ચ અને નરક. તે
ઉત્પન્ન થવાનાં સ્થાનોના પ્રકાર એટલે જીવયોનિ કેટલી
ચોરાશી હાજ. જ્યાં સુધી આત્માને આ ચાર ગતિ અ
ચોરાશી હાજ, જીવયોનિમાં પરિવ્રમણ કરવું પડે છે,
સુધી તેને વિવિધ પ્રકારનાં દુઃખો ભોગવવા પડે છે, વિ
પ્રકારની યાતનાઓ સહન કરવી પડે છે; પરંતુ નવકાર
મનમાં ધારણ થયો, એટલે આ બીજી, ભયાનક કે ભયંકર
સંસાર તેને કંઈ પણ કરી શકતો નથી, અર્થાત્ તેને કો
દડી જવું પડે છે અને મુક્તિ, મોક્ષ કે નિર્વાણ માટેનો
માર્ગ મોકળો કરી આપવો પડે છે.

આ નવકારનો મહિમા કેવો છે? તેનું સ્વરૂપ કે
કે? તેને ગણવાનો શો વિધિ છે? તેનાથી કેવા ભાવ
ધાર્ય છે? જોઈને બાગતો તમને સમજાવતી છે, જેથી તે
એનું સ્મરણ-ચિંતન-ધ્યાન બરાબર કરી શકે. અને મનુષ્ય
નવકાર મદદ કરી પામી શકે. આશ્ચર્ય ભગવંતોએ મનુષ્ય
જન્મનાં આઠ માર્ગો દર્શાવ્યા છે તેમાંથી :

પૂજ્યપૂજા દયા દાનં, તીર્થયાત્રા જપસ્તપઃ ।

શુનં પરોપકારઘા, મત્યંજનમષ્ટાષ્ટકમ્ ॥

‘પૂજ્યોની પૂજા કરવી, દયા પાળવી, દાન દેવું, તીર્થયાત્રાએ જવું, નવકારનો જપ કરવો, તપનું આચરણ કરવું, શાંતિનો અભ્યાસ કરવો અને પરોપકારપરાયણ થવું, એ આઠ મહાધ્યજનમંત્રો ગોટાં ફોડો છે.’

દેવતાઓ ભોગવિભાગમાં મસ્ત હોય છે, એટલે તેઓ નવકારનો જપ કરી શકતા નથી; તિર્થોંઓ બુદ્ધિની વિકલતાને લીધે નવકારનો જપ કરી શકતા નથી; અને નારહીના છવેા અતત યાત્રનાઓ ભોગવી રહેતા હોય છે, એટલે ત્યાં નવકારનો જપ કરવા એટલી ચિત્તની શાંતિ હોતી નથી. બાકી રહી મહાધ્યજનતિ. માત્ર તેમાં જ નવકારનો જપ ચારી રીતે કર્ય શકે છે, અને તેથી જ શાસ્ત્રકાર સમવંતોએ તેને મહાધ્ય જનમંત્ર મહાશ્વ કહેતું છે.

નમસ્કાર મદિમાત્રં અમિ વર્ણન કરીએ, તે પહેલાં તમને એના પ્રયાગો એટલે અપરનામો કહેતાં છે, તે જણાવી રહ્યાં છે. જેથી તેને ઝોજખવામાં બૂજ ન થાય. શાંતિમાં તેને માટે નમુકાર, નમોકાર, પંચનમુકાર, પંચનમોકાર, નમસ્કાર, પંચનમસ્કાર, પંચનમસ્કૃતિ, પરમિહિનમસ્કાર, પંચ-પરમિહિનમસ્કાર, પંચમંસત, પંચમંસતમહાશુનરકનંધ, પંચ શુનમસ્કાર, નમસ્કાર મંત્ર, નમસ્કાર મહામંત્ર, પરમિહિ-મંત્ર, પંચપરમિહિમંત્ર, હિદમંત્ર, શાંતિમંત્ર, પરમમંત્ર,

મહામંત્ર વજેરે નામો વપરાયેલાં છે,* કોઈક સ્થળે તે
અધમંત્ર જોટલે પાપનો નાશ કરનાર પણ કહેવામાં
આવ્યો છે.

કેટલાક કહે છે કે 'નવકારને તીર્થ'કરોએ અર્થ
પ્રણયો છે અને ગણધર ભગવંતોએ શબ્દથી શુદ્ધી જે
જોટલે તેને સૂત્ર કહેવાય, પણ મંત્ર શી રીતે કહેવાય
પણ આમ કહેનારાઓને એ ખ્યાલ નથી કે કોઈ પણ મંત્ર
મંત્રરૂપ હોઈ શકે છે. 'મનનાત્ ત્રાયતે' ઇતિ મન્ત્રઃ-જે મંત્ર
કરવાથી તારે તે મંત્ર.' મંત્રની આ સીધી અને સાદી વ્યાખ્યા
છે, નવકારનું મનન સંસારસાગરમાંથી તારનારું છે, આવ
તો અમે આ વ્યાખ્યાનના પ્રારંભે જ કહી મથાવીએ
જોટલે નવકારને મંત્ર માનવામાં કોઈ વિચ્છંબતિ નથી.

કેટલાક કહે છે કે 'નવકારને આપણા આત્મમાં
કોઈ સ્થળે મંત્ર કહ્યો હોય તો બતાવો.' તેનું સમાધાન
પણ કરવું જોઈએ. શ્રી મહાનિશીથસૂત્રમાં નીચેના પ
આવે છે : 'નમો અરિહંતાણં સત્તક્ષરપરિમાણં અંગતમ
સ્તવસ્તવપાદમં સત્ત્વમદામંત - પવરવિજ્ઞાણ - પરમવીરમૂ
નમો અરિહંતાણં' એ (પ્રથમ અધ્યયન) સાત અક્ષર
પરિણામવાળું, અનંત ગમ, પમંવ અને અર્થના પ્રકર
વાળું તથા સર્વ મહામંત્રો અને સર્વ પ્રવર વિદ્યાએ
બીજ છે.' મહામંત્રોનું બીજ તે સ્વયં મહામંત્ર જ
કે નહિ ?

* જિ. જી. નવકારને જુમેકાર કે જુમેકાર તરીકે ઓળખે છે.

નમસ્કાર મંત્ર તથા દેખાડતી એક પ્રાચીન ગાથા નીચે
ચુજા છે :

પગલ-હરિયા-રિદ, હર મંત્રદ વીજાણિ સરપદ્માણિ ।
સર્વેસિ હેસિ મૂલો, રૂપો નવકારવરમંતો ॥

‘પ્રભુવ કોટલે ઝં, હો તમા જઈ એ મંત્રવીલે
પ્રણાવગાળી છે, તે સર્વેનું મૂળ એક નવકારમંત્ર છે.’

આમ નવકારનું મંત્ર તથા સિદ્ધ છે, તેથી જ ગાથામાં તેને
નમસ્કારમંત્ર, નમસ્કારમહામંત્ર, પરમેષ્ઠિમંત્ર, પંચપરમેષ્ઠિમંત્ર,
સિદ્ધમંત્ર, આર્યવમંત્ર, પરમમંત્ર, મહામંત્ર વગેરે કહેલ છે.

કેટલાક કહે છે કે ‘નવકારને મંત્ર કહો એ તો હીર
તે, પણ તેને સિદ્ધ, આર્યવ, પરમ, મહા એવા વિશેષણો
આ માટે લખાડો છો ?’ જાના ઉત્તરમાં જમારે કહેવું
તોઈએ કે કારણ વિના કાચું બનતું નથી; એટલે કે નવકાર-
રૂપી મંત્રને આ વિશેષણો લખાડવામાં પણ ચોક્કસ કારણો
રહેલાં છે. નવકાર એ શીંગળા આત્માઓને અવરજ સિદ્ધ બનાવે
મંત્ર છે જાણવા હરી નિષ્કળ જતો નથી, એમ જણાવવા માટે
તેને સિદ્ધમંત્ર કહેવામાં આવે છે. વીજા મત્રો એક રાવે
દોષ છે, અન્ય કાવે દોષ નથી; જ્યારે નવકારમંત્ર તો
તદ્દ શાક તપાસવો છે, માટે તેને આર્યવ મંત્ર કહેવામાં
આવે છે, અને નવકાર એવો દુનમ અન્ય કોઈ મંત્ર નથી,
તેથી તેને પરમ કે મહામંત્ર કહેવામાં આવે છે. ઉપાસકાદિ
રૂપો મર્યાદિતજીવ મહાસાગર પરમેષ્ઠિ સ્ત્રીઓ કહે છે :

શ્રી નવકાર સમો જગી, મંત્ર ન યંત્ર ન અન્ય;
વિદ્યા નવિ ઔષધ નહિ, જોઈ જપે તે ધન્ય.

દુનિયાના અન્ય મંત્રો જોઈ જોઈ કાયાને સિદ્ધ કરનાર છે, ત્યારે નવકારમંત્ર સર્વ કાયાને સિદ્ધ કરનારો છે, તેથી તે ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ, પરમ કે મહા કહેવાય છે. શ્રીવૃદ્ધનમસ્કારદ્વય સ્તોત્રમાં કહ્યું છે કે-

વસિયરણુચાહ્નયોમળેસુ સુદૃઘોમયંમળાર્દેસુ ।
અમુચિય પદ્મલઘો તદ્વા પવત્તો નમુકારો ॥ ૫૧ ॥
મંતંતરપારદ્ધાર્દે જાદં કજ્ઞાર્દે તાદં મઞ્વાદં વસમેદ ।
તાળં ચિય નિયમુમરણપુઞ્વારહ્વાણ સિદ્ધિકરો ॥ ૫૨ ॥

‘વશીકરણ, હિચાટન, થોમણ, પ્રસૂતી, ક્ષોભ અને કથંગન આદિ કાયાને વિષે વિધિપૂર્વક પ્રયુક્ત યથેત્તો નવકાર જ સમર્થ છે.

અન્ય મંત્રોથી પ્રારંભેલાં જે કાયા સિદ્ધ થતાં નથી, તે સર્વે પશુ નવકારના સ્મરણપૂર્વક પ્રારંભેલાં હોય તો શીઘ્ર નિદ્રા થાય છે.

નવકાર મંત્ર ઉત્તમ, શ્રેષ્ઠ, પરમ કે મહા કહેવા છતાં તેની નિદ્ધિ અન્ય મંત્રો કરતાં જલ્દી થાય છે, તે એની માતામાં મોટી જગી છે. આ વસ્તુ શિવકુમારની કથા દ્વારા બધારે કાન સમજાશે.

શિવકુમારની કથા:

પરો.૫૩ તામિ એક શેઠ દત્તા, જે ઉત્તમ શ્રાવક

ગણાતા. તેમનો જોડ પુત્ર હતો, તેનું નામ શિવકુમાર. આ પુત્ર મોટો થતાં જુઝારના છંદે ચડ્યો, અને વિવિધતંપટ પડ્યો. સુમરવા માટે પિતાએ પાણી શિખામણ આપી. પણ તે માન્યો નહિ. પાપર પર નમે તેટલું પાણી ફેલીએ, તો પાણી કયાં જઈલય છે ? અથવા ફૂલવાની પૂંછડીને છ મહિના બીચમાં રાખીએ તો પણ એ રીંધી થતી નથી. બચ્ચની-દુદા માણસોની હાલત પણ આવી જ દોષ છે. તેઓ કોઈનું માનતા નથી, કોઈની વાત ધ્યાનમાં લેતા નથી. કાજરદાની ફેર જેવો જોડનો જોડ પુત્ર અને તેની આ હાલત. તેથી યથોચ્છ્ર એકનાં મનમાં પાણું દુઃખ રહેતું. હવે પોતાનો અંત સમય નજીક આવ્યો. ત્યારે આ એક પોતાના પુત્રને ખાસે બિઝારીને શબ્દ : 'તે' અપાર છુપી મારી કોઈ વાત માની નથી અને તેનું મને પાણું દુઃખ છે, પરંતુ જતાં પહેલાં તારા દિલની જોડ વાત રહુ છું, તે બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો, ફરી તારા પર કોઈ આફત આવી પડે, તો નવશાદમંત્રનું કમરણ કરજો. એથી તારી આફત દૂર થશે.' શિવકુમારે પિતાની આ હેલતી વાત અંગીમાર રહી.

પિતા મરણ પામ્યા અને શિવકુમારે જુઝારી-જાડિયા વગેરેની કોબતે કરી બધી માલમત્તા સુખાવી લીધી. ખાસે કંઈ પણ વસ્તુ નહિ અને જાણનાં પણ અંધા ખટવા દેવા. માણસ અને પંડો દોષ છે, ત્યારે તેને જોડ ખરાતું નોર રહે છે. ફેર રહે છે અને તે ફેરને કીધે તે મામલ-પાછાવડં જુડુ બિઝારી ઘડતો નથી પરંતુ ખાસેઈ પેકો ખરાબ દોષ છે અને જાણનાં પણ ચાંચા પડે છે, ત્યારે તેની કાલ

ઠેકાણે આવી જાય છે. પરંતુ એ શંક્યા પછીનું ઠંડાપણ છે એટલે શા કામનું ?

શિવકુમારને માથે ફેલું થયું, એટલે તેણે પોતાનું ગામ છોડી બીજે જવાનો નિચાર કર્યો અને એક દિવસ પોતાનું ગામ છોડ્યું. રસ્તામાં ત્રિહંડી મળ્યો. તેણે શિવકુમારને નિસ્તેજ લેઈને પૂછ્યું : ‘કેમ બાઈ ! તું ફીકરમાં પડ્યા છો !’ ત્યારે શિવકુમારે પોતાની કથની કહી.

ત્રિહંડીએ કહ્યું : ‘હું મંત્ર જાણું છું. તું ઉત્તરસાધક બની જા. તેનાથી સોનાનો પુરુષ થશે, તે મંત્રાભિષિત દોવાથી તેના દાય પગ કાપી લેતાં બીજા દિવસે નવા આવી જશે. આ રીતે તને પુષ્કળ ધન મળી જશે. પછી આ શુંદરીમાં દોઢ વાર ધનની ચીંતા કરવાની રહેશે નહિ. પરંતુ આ મંત્રની સાધના કાળી ચૌદશની રાત્રે કરવી પડે છે.’

શિવકુમારને લાગ્યું કે ‘આ તો ઘણું મારું’ તેથી ત્રિહંડીની વાત તેણે કબૂલ રાખી અને કાળી ચૌદશ ક્યારે આવે ? તેની રાત્રી જોવા લાગ્યો. જોમ કરતાં કાળી ચૌદશ આવે, ત્યારે ત્રિહંડીએ કહ્યું : ‘શિવકુમાર ! તું એક અશન મરદું કેાંથી આવ અને પૂજની સામગ્રી તાર્જને અમુક સમયગાળામાં આવ. ત્યાં આપણું કામ ચાલુ થશે.’

કામ કરવા હતું. પણ શિવકુમારને લગ્નની વાતમ મળી હતી, એટલે તેણે દોઢ વાર પ્રકારે એક મરદું મંગળ્યું

અને તે પૂલની આમણી લાંબે આમણી ફેટફેટ દૂર જાવેલ
એક સમયાનમાં હાજર થયો. ત્યાં ત્રિદંત્રીએ એક માંડવું
બનાવ્યું અને તેમાં પેતાશબને ઝોઢાંથી તેના એક હાથમાં
નીક્ષુ પાસવાળી તલવાર આપી. પછી શિવદુભાસને કહ્યું કે
'તું આ મહાદાના પગે તેલ ઘસવા માંડ. હું મંત્રનો જપ
કરું છું.' આમ કરી ત્રિદંત્રી મંત્રનો જપ કરવા લાગ્યો.

પરંતુ શિવદુભાસને આ જપુ દરમ ભોમ બીંહ લાગવા
માંડી. મંત્રજાળથી કદાચ મટકું અટકાવ પાપ અને પોતાનાં
ધિર પણ તલવારનો પ્રહાર કરે તો ! તેનાં મનમાં લાંબમઠ
થવા લાગી અને પોતે આ ત્રિદંત્રીનો વિચાર કરવામાં
જૂલ જામી છે, એમ લાગવા માંડ્યું. પણ રાત્રિનો ઘોર
અંધકાર આદે જાણુ બધાપેટો હતો, બધી એકાંત સમયાન
જૂમિ હતી, એટલે નાચી જવું પણ શી રીતે ! આ વખતે
પુલનીકરે તેને પિતાની દિગ્વિશિષ્ટા યાદ આપી, એટલે તે
એકાંત વિનંતે નવકાર મંત્રનું સમય કરવા લાગ્યો.

આ જાણુ ત્રિદંત્રીના મંત્રજાળથી ઘણું દિનું મળે
શિવદુભાસનો જપ કરવા બંધ છે, ત્યાં હાથમાંની તલવાર
નીચે પડી અને તે પણ મળ કરવું નીચે પડ્યું. શિવદુભાસનો
લજાવ થયો. આ પ્રજાવ ફેલો ! નવકાર મંત્રના જપનો.
દાડીવાર તેનું એકાંત વિનંતે સમય કરું, એમાં જાણુ
કેમ મળ્યું.

ત્રિદંત્રી વિચાર કરે છે કે આમ કેમ જનું ! મંત્રમાં

કંઈક ભૂલ થઈ હશે, એટલે તેણે મડદાના હાથમાં તરવાર આપી ફરીવાર મંત્રની ગણના ચાલુ કરી. મંત્ર પૂરો થતાં શમ ઊંભું થયું, પણ તે ચાલવા લાય છે, ત્યાં જ તેના હાથમાંથી તરવાર હેઠી પડી અને તે પણ ધબાક કરતું નીચે પડ્યું. આથી ત્રિહંડીને શંકા લાગી અને તે પૂછવા લાગ્યો કે ‘માઈ! તું કાંઈ મંત્ર જાણે છે?’ શિવકુમારને ખબર નથી કે પોતે ગણી રહેલા મંત્રના પ્રભાવથી જ ત્રિહંડીનો મંત્ર અને પરિશ્રમ નિષ્ફળ લાય છે. એટલે તે કહે છે કે ‘હું કાંઈ મંત્ર જાણતો નથી, જો જાણતો હોત તો મહ્દી આવત શા માટે?’

આથી ત્રિહંડીએ પોતાની બધી ક્રિયાવિધિ તપાસી, બધું ઠીક ઠાક કરી, ફરી મંત્ર જપવા માંડ્યો. ત્રિહંડી પોતાના મંત્રબળથી પેલાં મડદામાં વિતાણને અનિષ્ઠિત કરતો હતો, પણ નવકાર મંત્રના બળ આગળ તેનું કંઈ ચાલતું ન હતું. હવે ત્રીજી વારના મંત્રજપથી મડદું ઊંચુ થયું, પણ તેણે પોતાના હાથમાંની તરવાર ઉત્તરગાયક પર ચલાવવાને બદલે ત્રિહંડી પર ચલાવી અને તેનું મસ્તક ધરતી છૂટું પડી ગયું. ત્યાં જો મસ્તક માંડતામાં રહેતી મન-વેદિકામાં પડ્યું, ત્યાં સુવર્ણચૂડન ઉતારા મળી.

શિવકુમાર અમગ્ન મર્યો કે આ બધો પ્રભાવ મંત્રગણેલા તરવાર મંત્રનો જ છે. જો આજે મંત્ર તરવાર મંત્રને અપરે ન હોત તો જો હવે આ ત્રિહંડીના થયા, તે મારા મારા પોતા પોતા દહેરી આ તરવાર મંત્રની નિત્ય વારંવાર મંત્ર કરવી.

પણ તે પેલા મુવર્ણપુરુષને પોતાનાં સ્થાને લઈ ગયો અને તેના પ્રભાવથી ચોટા જ વખતમાં સ્ત્રીમંત બની ગયો. તેણે પોતાને મળેલાં સ્વપ્ન પત્નિ ઉપરથી જ મુંદર જિતવેલું બંધાવવામાં તેમજ દીનજનાથનો દ્વાર દરવામાં કથી અને તેથી તેનો ઘર પૂર્ણમાં વિસ્તાર પામ્યો. તે સર્વ વાતે મુખી થયો અને છેવટે પોતાનું જીવન પણ સુધારી ગયો.

આમ નમસ્કાર મંત્ર લીધે ડોઝ પણ મંત્ર કરતાં જલ્દી સિદ્ધ થાય છે, તે અચિંત્ય કામો કરે છે અને જાતેનાં જીવન સુધારી નાખે છે. તેના પ્રભાવ વળેડેનું વર્ણન અવસરે કરાયો.

મંત્રની જગત હરવાથી નાશ પામે છે. વર્તમાનકાળે પણ
એવા શાખલાઓ જેવામાં આવે છે કે જે રાજ મટાડવામાં
નવ-હાથી-ટાટ-ટાટ નિષ્ફળ ગયા હોય, તે રાજ માત્ર
નવશરની નિયમિત મજૂના હરવાથી જ મળી હોય.

જલ જોડતો પાણી. તેનો કાચ પણ નવશર મંત્રની
મજૂના હરવાથી નાશ પામે છે. પાણીનું પૂર આગ્યું હોય
કે પાણી જાણુ જાણુજાણુ મળુ મળુ હોય તે વખતે
જલના ગુણ જાણી નવશર મંત્રનું સ્મરણ હરવામાં
આવે તો તેનું રક્ષણ થાય છે.

જલ જોડતો અગ્નિ. તેનો કાચ દત્તપન્ન થયો હોય,
ત્યારે જા નવશર મંત્ર મિત્રવૃદ્ધિ જેવું મર્ચું કરે છે. નવશરમાં
આગ લાગી હોય, તે ફાટે અને જુદાં જાનવર થઈ રહી
હોય, મર્ચું હોય. જાત પાત્રીને બાળતા હોય ત્યારે નવશર
મંત્રનું આશયન મનસાધના દોષ-ટાટ આજાદ બની મર્ચું
હોય, એવા શાખલાઓ શાખમાં નોંધાયેલ છે.

જલ જોડતો તરણ. એક જાણુ, ખાટખાટ. તેનો કાચ
પણ નવશર મંત્રનાં પ્રજાપત્રી નાશ પામે છે. ખાટખાટના
જેક ગામમાં ખાટ થઈ. ખાટખાટની નવશર જાત કરીને જેક
જેક રીત-રીતના વર જા રહી. જા રીત-રીતને જાણુ કરી કે
આમમાં ખાટખાટ જાણુ કે અને તે દમણાં જા જાણી
પરોક્ષ. જોડતો તે જાણુ જાણુ કરી સિવાય નવશર
મંત્ર મજૂના થઈ ગયા. તેથી જાણુ ખાટખાટ ત્યાં જાણી
પરોક્ષ, પણ તેમને જાણુ રીતનાં મર્ચાં કરી

દેખાય નહિ. આઠાઅવળા ફાંફાં મારી તેઓ હજાર-બે હજારનો માલ લઈ ગયા, પણ આ વખતે શેઠની તીજેરીમાં ૭૦૦૦૦ રૂ. નું તો માત્ર સોનું જ હતું ! એ તીજેરી તેમનાં જોવામાં જ આવી નહિ. રસ્તે જતાં ચોર મળે ત્યાં પણ નવકાર મંત્ર ગણવાથી જાચાવ થાય છે.

હરિ શબ્દના અનેક અર્થો થાય છે, પણ અહીં હરિ શબ્દથી સિંદ સમજવાનો છે. સિંદનો બધો જોટલો મઠામથ. તેના પંજમાંથી મનુષ્ય છટકી શકે નહિ. પરંતુ નવકાર મંત્રની ગણના કરવાથી એ બધા પણ હર થઈ જાય છે.

કરિ જોટલો દાગી. તે પણ મસ્ત જનીને સામે આવતો હોય તો અનેક મનુષ્યોને ચગદી નાળે છે કે સૂંઢવતી પાંડ્રીને ચીરી નાળે છે અથવા તો દડાની જેમ દવામાં ઉછાળી નીચે પટકે છે અને મારી નાળે છે. એ બાબતું નિવારણ પણ નવકાર મંત્રની ગણનાથી થાય છે.

મંત્રામ જોટલો ચંચામ. ચુદ્ધ. લગાઈ, તે ફાટી નીકળતાં અનેક મનુષ્યોના જીવની ખુવારી થાય છે અને તેમનાં ઘર-બાર નાશ પામે છે. પરંતુ આવા વખતે નવકાર મંત્રની અનન્ય મને ગણના કરી હોય તો આપાદ રક્ષણ થાય છે.

રિવાજ જોટલો વિવશજ. આપ. તેનો ગળા પણ સામાન્ય મનુષ્યોને મદદ મળવાનો છે, કારણ કે તેનો હોંગ મનાં જ મારી રત્ન હોંગ મળવાનો છે અને તેથી લગભગ મનુષ્ય નીપજે છે. પરંતુ આવા વખતે નવકાર મંત્રની ગણના કરવાથી એને મારફતગ મોકલે તે પણ તેના પર નવકાર મંત્ર ગણવાથી

હિલા હતા. તેમણે જોયું કે આ સમડી સખત ધામલ થઈ છે અને થોડી વારમાં જ તેના પ્રાણ નીકળી જશે, એટલે તેને નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો.

મૃત્યુ સમયે મનુષ્ય, પશુ કે પક્ષી કેાઈને પણ નવકાર મંત્ર સંભળાવવામાં આવે અને તેનું ચિત્ત એમાં થોડે તો તેની ગતિ સુધરે છે. જો મનુષ્ય સમઠિતદષ્ટિ હોય અને તે અંત સમયે નવકાર સંભળે તો અધ્યવસાયોની શુદ્ધિને લીધે તે દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, માટે મૃત્યુસમયે નવકાર અવશ્ય સંભળાવવો જોઈએ.

આજે તો છેલ્લા આસોનશ્વસ આલતા હોમ, ઘરઠિયો ધોલતો હોય અને પ્રાણ જવાની તૈયારી હોય, ત્યારે પણ હવા કે ઇજેકશનોનો મારો આલતો હોય છે. જીવનની આ દેવી તૃષ્ણા ! જીવનનો આ દેવો મોઢ ! આવી હાલતમાં મનુષ્યનું મરણ દેવી રીતે સુધરે ? જો માનુસ બિદોશ થઈ જાય તો અંતઃકાળિયા જેવા દોષ વેધને ધોત્રાવી ભેમગભંડી માત્રા આપવામાં આવે છે, જેથી તે દોષમાં આવે * પણ નેને દોષમાં લાગીને કરવાનું શું ? વીતમાં અંદી કરાવી

‘તેવાની, કોણ દે બીજું કંઈ ? પણ એ વિચાર નથી આવતો.
દે ‘ગાપાલુ ચાલ્યા, માટે તારો તેમને નવદારની માયા
આપીએ જેથી તેમની સુખિનિ યામ.’

ત્યારે એમ તાગે કે આ માણસ જનવાનો નથી,
ત્યારે સગવડો તાં કે રનેદીજો નવકાર મંત્ર સંજ્ઞાવવા
માટે છે. જો કંઈક કાંઈ દોષ ને સંજ્ઞાવવા માટે તો મરિ
માણસ કહે છે કે 'કુલું મરવા પડ્યો છું' કે મને નવકાર
સંજ્ઞાવો છો.' પણ એને જાણ નથી કે નવકાર મારનારી
નદિ પણ તારનારી વસ્તુ છે. મિલોડીમાં નવકાર સંજ્ઞાવો
તો એ શી રીતે સંજ્ઞાવે ? તેનાથી કંઈ અર્થ સર નહિ.
એટલે જિભારી અંબાર લાજતી દોષ તો તેને પ્રથમથી જ
નવકાર મંત્ર સંજ્ઞાવવો જોઈએ.

માનુ-જમમ નહીં તારે ત્યારે આવડે પોતાનાં કામનાં
પાપોની જાણવાના કરી દેવી ભેટજી, ચોસરી લાખ છવા-
વેલિના છવાને જમતખામણ કરી દેવાં ભેટજી અને
અરિદંગ, સિદ્ધ, માનુ તમા દેવલીપદમજ મમંદુ તમા
અંગીકાર કરી પંચપામિલિવાં રામચુમાં જ મનને લમાદુ
ભેટજી.

ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ ੫੫% ਹੈ।

[illegible]

የግንባታው ስራ በጥንቃቄ ይከተላል፡፡

「此乃我輩之志，非他日之志也。」

1941年12月，日本帝国主义侵略军占领了上海。

ચિંતવન કરવા લાયક છે, તો પછી મરણકાળ માટે તે પૂછવું જ શું ?

સમય શ્રુતધરો પણ મરણ સમય નહીં આવતાં દ્વાદશાં શ્રુતને છોડી માત્ર નવકાર મંત્રનું જ સ્મરણ કરે છે. મહત્ત્વાધી શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિકૃત ઉપદેશપ્રાણમાં કહ્યું છે કે-

જલણાર્થે મૃદુ સેસં મોતુંત્ત્વં ઇકંપિ જહ મહારયણં ।

ધિવ્વિપ્લવ સંગમે વા, અમોહસત્થં જહ તદેહ ॥

મોતુંત્ત્વંપિ વારસંગં સ ણ્વ મરણમિ કીરણ જમ્હા ।

અરહન્તનમોક્ષારો, તમ્હા સો વારસંગત્યો ॥

‘અગ્નિ વગેરેનો ભય આવી પડે ત્યારે બાકીની બધી વસ્તુઓ છોડીને એક મહારત્નને શક્ય કરાય છે, (કારણ કે તેમ કરવાથી પતાવન આદિ ક્રિયા મુખપૂર્વક થઈ શકે છે.) અથવા અંધારાની અંધાર (તાકડી, તલવાર, બાકી વગેરે શસ્ત્રો છોડીને) અમાત્ર એવા બાણ કે શક્તિને અંધ કરવામાં આવે છે, તેમ અગ્નિ પણ મરણ આવી પડે ત્યારે તે અવસ્થામાં સ્મરણ કરવાને અશક્ય એવા દ્વાદશાંશ્વાને જે કરાય તેને દ્વાદશાંશ્વનો અર્થ માનવો જોઈએ

મરણ અમર નવકાર દેવી શ્રીને મળવો જોઈએ તેનો અભયકાર લાગતો એ વિધિ બનાવ્યો છે. તેથી દુશ્મન કે દેવ અથવા નહીં આવતાં અચિન્ત્ય મન વડે, અજિત, અપર અગ્નિ અપુર કરવડે તથા કરબદ્ધ શોભાનું દુશ્મન પતાવતે બેઠેલી કાળા વડે, અમર પ્રકારે, સ્વયં કારણે અપૂર્ણ ઉપદાર કરવો. જે બળ પડવાથી તેમ કર

અર્થ ન હોય તો પંચપરમેષ્ઠિનાં નામને અનુસરનારા
'હા મિ હા વ સા' જેવા પાંચ અક્ષરોનું અર્થનું પ્રકારે
મનમાં રચાવું કરવું અને ઘેટલી પણ ચક્રિત ન હોય તો
માત્ર હાનું જેવા અક્ષરનું મહાન કરવું, કારણ કે હો અક્ષર
પહે અરિહંત, અશરીરી (અવિદિ), આત્માનો, ઉપાધ્યાય અને
અર્થ મુનિઓ (સાધુઓ) અંશદિત થયેલા છે, અહીં હાઈ
પ્રમાણની ઉચ્ચ શાખતું હોય તો મને અભ્યાસીએ છીએ કે
આર્થશિવાનુયાયના પ્રથમ અનુદેશમાં નીચેની જાણ
રહેલી છે :-

અર્થેણ ભગવતિ ભગવતિયા અર્થવત્યા મયા મુનિજો ।

પદમવત્તમિષ્ઠવતો ધોરવતો પંચપરમિદ્ધો ।

આ જામાનું તાત્પર્ય એ છે કે અરિહંતનો પ્રથમાક્ષર
જ હાઈ, અશરીરી (અવિદિ)નો પ્રથમાક્ષર જ હાઈનો,
આત્માનો પ્રથમાક્ષર હા હાઈનો, ઉપાધ્યાયનો પ્રથમાક્ષર
ય હાઈ અને મુનિ (સાધુ)નો પ્રથમાક્ષર મુ હાઈ તેની
અર્થ શરીરો તો હોય અને તે, જ ક જ = અર્થ, જ ક જ
અર્થ, જા ક જ = શો, શો ક જ = હોય.

તે હોય જેવા જેક અક્ષરનું મહાન કરવાને પણ અનુસર
તે, તે જાકે રહેલા રચનાશુભિચેના અનુસાર જાકેકે અમુત-
ગુણ ભગવાન અંતરે અંતરે અને તે અર્થવતી અર્થવતે
રેવામાં આ પ્રમાણે જાણના કરે :

* આ ભગવાન જે કાર્યને કરેછે, તેણે દુર્લભ
પરતુર્ને આપેલ છે, ઉદ્ધતો સમાચર છે અને સમ તાપ છે.

‘અહોહો ! આજે હું લવસમુદ્રના તટને પાં
છું. અન્યથા ક્યાં હું ? ક્યાં આ ? અને ક્યાં મારો તે
સાથેનો સમાગમ ?

‘હું ધન્ય છું, કૃતપુણ્ય છું કે જેથી અનંત લવસમુદ્ર
બ્રમણ દર્શતા અશ્વિંત્ય સિંતામણિ એવો નવકાર મંત્ર પામ્યો.

શાસ્કાર ભગવંતો કહે છે કે-

જેનેસ નમુકારો સરિઓ માવેણ અંતકાલમ્મિ ।

તેણાદ્વયં સુખલં દુઃખલસ્સ જલંજલી દિત્તો ॥

‘અંતકાળે જેણે આ નવકારને બાવપૂર્વક સ્મર્યો
તેણે મુખમે આમંત્ર્યુ છે અને દુઃખને તિલાંજલિ આપી ।

મુનિશાસ્ત્રે સમગ્રીને મંત્ર સંભળાવતાં તેણે ક્ષિત્ર નવક
મંત્ર ઉપર ચોટ્યું, તેનાં મનમાં શુભ ભાવનો ઉદય થયો
અને એ અવસ્થામાં મરણ પામતા તે સિંદલદીપના રાજા
ત્યાં સુદર્શના નામની કુંવરી રૂપે જન્મી.

સમગ્રી એટલે અતિ હિંસક પક્ષી. તે પ્રાયઃ નરકમાં
જ આવે અને પ્રાયઃ નરકમાં જ જાય. તે અંગે બૃહ
નંદિશાસ્ત્રીમાં કહ્યું છે કે-

વાયો દાર્દ્રી પર્ણા, જલપા નર્યાઽઽગાઽઽ અરૂઢા ।

તેનિ પુણા નરિયુ, વાદુન્નેજ ન વગ નિયમો ॥

‘વ્યાત્ર એટલે અપાર, હાટવાળા તે વાય-સિંદારી
પક્ષી. એટલે ગીવ-સમગ્રી આદિ, જલચર એટલે મગરમગ
વગેરે કાંઈ જાણે નરકમાંની આવીશ દોષ અને અતિ દુ

પરિણામવાળા દોવાને લીધે પ્રાથઃ નરકમાં જ નહય. આ વસ્તુ નિયમા નહિ, પણ બાદુલ્લાહી બાબવી.'

અમરીએ આખી છ'મી પાપમાં વીતાવી હતી. દોઈ મુશ ટાઈ રહું ન હતું, પરંતુ અંત અમરી નવશરને પાત્રી અને તેણે દિત તેમાં ચોટવું. તેના પ્રભાવે તે મહુમ્મનો ઉત્તમ જન્મ પાત્રી, જેણે જ નહિ પણ રાજકૂતમાં જન્મી કે ત્યાં દરેક જાતની મુખલોમની સામગ્રી સરપૂર હતી. આ નવશર મંત્રનો દેવો અજ્ઞાન પ્રભાવ !

અંત અમરી નવશર મંત્ર સંચાલવાથી અને દિત ચોટવાથી પશુ-પક્ષીઓ પણ દેવની નિતિ પાત્રી છે, તે મહુમ્મનું કહેવું જ શું ?

વતંમાન ધોળીસીના લેણીયા ત્રીધંકર મીપાર્થનાય જન્મવાન અને તેમના પુર્વજન્મના વેરી રમ્મ ધોળીસી વાત તે તરી બાબુલા જ દરો. વાલાજીનીમાં મંત્રાનરીના વિચારે રમ્મ ચોત્રી રાધીમના પ્રદીપરૂપ પંચાગિત તપ કરી રહી હતો, તે જખલે કુમાર-જવરણમાં રહેલા રી પાર્થનાય અણુનું ત્યાં જવાદું થયું. ત્યાં પાર્થનાયની રાતોરાત થયો. વખારે રપદ રહીએ તે વાદ થયો. રી પાર્થનાય અણુએ કહ્યું : 'મમંદ' મૂલ રમા છે. જેનો ઉદરવા બાબુલા નથી, તેમનો મીમ અને તેમનાં તપ-તપની સર્થી દિવા દોગર છે.' કમો રહ્યું : 'અને રવા ભાગ્યર પાત્રીએ કીલો. તેમાં જે મૂલ રહી રોમ તે જવાદું.'

તે જ રજમે રી પાર્થનાય અણુએ પચાંક અગિમાં મળી રહેવું કોઠાકું જવાદું

પાસે ચીરાવ્યું, તો તેમાંથી અર્ધપ્રજ્વલિત કાયાવાળો કે
નાગ બહાર નીકળી પડ્યો. આ જોઈ કમઠ લોઠો પડી
અને તેનાં અજ્ઞાન તપની હાંસી થઈ. આ બાળુ જીવન
છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહેલા નાગને નવકારમંત્ર સંભળાવવા
આવ્યો. તે નાગે બરાબર સાંભળ્યોx અને તેનું કિલ તે
ચોટ્યું, આથી મરણ પામીને ધરણેંદ્ર નામનો આ
શક્તિવાળો દેવ થયો.

કંબલ અને રાંબલ નામના બે બળદો પણ અંતસમયે નવા
પામતાં કંબલ અને રાંબલ નામના દેવ ધયાનું પ્રસિદ્ધ છે.

આ રીતે બીજાં પણ અનેક દર્શાવે છે, એ
અંત સમયે નવકાર મંત્ર સ્મરવાથી કે સાંભળવાથી પ્રાણી
સદ્ગતિ પાવે છે, એ નિશ્ચિત છે.

સુદર્શના મોટી ચતાં તેને પૂર્વભવે સાંભળેલો નમસ્કાર
કેવી રીતે પાદ આવે છે? પછી તેનાં જીવનમાં કેવો પરિ
વર્તન છે? તે જોતાના પૂર્વજીવનાં મૃત્યુસ્થાને આવી કે
તેનાં ધાર્મિક કાર્યો કરે છે? વગેરે અધિકાર જ્ઞાની ભાવવર્તે
લીક્યું હશે તો હવે પછી કહેવાશે.

x નવકારમંત્રના જાંઘમાં કનું છે કે—

અંકગણનો શ્રી નવકાર સ્વામી હુમ્, હંદ્રસુવન અવતાર
ને અનિયાં તત્તે ચેક્રમે ચિત્તે, નિત્ય જાપિને નરક
નને વં. વિરમિશ્વર મહારાજે પંચકલ્યાણકપૂર્ણમાં કનું છે કે—
સેવકમ્ નાકારકે, ધરણેન્દ્ર જનાવા.

અ. પરવં. વં. પાશંભય પ્રભુએ અથવા તો તેમનાં

ધ્યાખ્યાન ત્રીજું
નમસ્કારનો અધિત્ય પ્રભાવ
[૨]

(નમસ્કારનો આંખની ધ્રુવ દ્વારે પ્રભાવ) —

મહાદુશાનો ।

નમસ્કાર મંત્રના અધિત્ય પ્રભાવ વિધે અતઃ ધ્યાખ્યાનમ
કેરતુઃ કહેવાય છે અને બીજું આજે કહેવાય છે તે નર
સંજ્ઞાને વિષે કરવું હશે. આમાં આવી અને મન બીજે કે
શિથિમાં આજીવન સદૃશ મન આતું નથી.

આજીવન નમસ્કાર કહે છે કે—

મનસ્કાર મનો મન્ય, મનુષ્યમનો વિધિ ।
દોષમનમનો દોષ, ન મુતી ન મંદિરજી ॥

‘નમસ્કાર નેવો મંત્ર, મનુષ્ય નેવો વિધિ’ એ
પદસામ નેવો કેવ નમ્ય કોઈ કોઈ પણ નદિ અને
પણ નદી ‘નમસ્કાર’ કે આ કહેવાયું છે. આ પાતા
દોષમાં જોઈ કે, અન્ય ને, અપુર ને, અપુર મનુષ્ય
મદિમા અપુર પીય, પ્રભાવ અધિત્ય દોષ નેમાં જોઈ કે

નમસ્કાર મંત્રનો અધિત્ય પ્રભાવ કરીવળી આજીવન
નમસ્કાર કહે છે કે—

નમસ્કાર મંત્રનો અધિત્ય પ્રભાવ કરીવળી આજીવન
નમસ્કાર કહે છે કે—

‘ચિત્તથી ચિંતવેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી પ્રારંભેલું કામ ત્યાં સુધી જ થતું નથી કે જ્યાં સુધી આ નવકારને સ્મરવામાં આવેલા નથી.’ તાત્પર્ય કે નવકાર મંત્રની પ્રભાવથી સર્વ કાર્યોની સત્વર સિદ્ધિ થાય છે.

તા સયલાઓ સિદ્ધિઓ, મંગલાઈ ચ અહિલસંતેનં ।

સચ્ચત્થ સયા સમ્મં, ચિત્તેયઞ્ચો નમુકારો ॥

‘તે દારણ્ય માટે સકલ સિદ્ધિઓ અને મંગલને ઈચ્છતા આત્માઓ સર્વત્ર, સદા, સમ્યક્ પ્રકારે નવકારને ચિંતવેલા જોઈએ.’

સિદ્ધિ અને મંગલની તમે બધા ઈચ્છા રાખો છો, પણ દિવસમાં નવકારમંત્રની ગણના ક્યારે અને કેટલી કરો છો ? શ્રાવણનું પ્રથમ કર્તવ્ય નિદ્રામાંથી જાગતા થતાં જ નવકારમંત્રનું સ્મરણ કરવાનું છે. ‘નવકારેણ વિવોદો’ એ પાઠથી શાસ્ત્રકાર જાગવંતોએ આ વસ્તુ સ્પષ્ટ કરી છે. પરંતુ આજે તો આ કર્તવ્યપાલનમાં યે શિથિલતા દેખાય છે. દેવતાક પયારીમાંથી હઠતાં વેંત આ દેવીનું સ્મરણ કરે છે. મુખરેલા વોડો તેને બેઠ-ટી કહે છે. બેઠ-ટી એટલે પમારીમાંની આ, પયારીમાંથી હઠતાં વેંત પીવાની આ. હડીને પડેલું કામ પરમેષ્ટિને સ્મરવાનું હોય કે મુખમાં આ પવનવાનું હોય ! આ અનાયો અંકાર છે, જીવનને પાલનમાં રાખનાર છે. ત્યાર પછી આવડે હઠતાં પ્રિયતા, રોગરત્ન, વેદાંત, બહાર જતાં, શત્રુ સૂતી વખતે, એમ અનેકવાર નવકાર અણવાનો હોય છે.

હેતુતાઃ હદો છે કે 'આ ચીતે વારંવાર નવસાસ મણવાતું' પ્રદોષન થી' પણ પ્રદોષન વિના તો આસાસો કોવો આદેશ આપે જ નહિ. તેથી કોમ ઉચ્છે છે કે જંસાર-અવસારનાં શયી તમે કહે કરો, પણ તમારું મન તો નવસાસમંત્રમાં જ રહ્યો, જેથી તમારી વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિ અનેમાં અવજન સુધારો. ઘરો અને તમે રહ્યાવિના જાણી ધર્યો. આ સાથે, તેમણે વારંવાર નવસાસમંત્રનું અમરણ કરવાનો આદેશ આપેલો છે.

હવે આપણે સુધર્શનને યાદ કરીએ. તે મીઠા મીઠા મીઠા ઘાથ છે અને ઓળોને મીઠા અર્થે કહાયો છિન્ની છે કે. માનવસાસમાં દંઘલીની જેમ તે રાજ્યમહેલમાં સુખધનથી રહે છે અને મારે તેને ખરખા ખરખા કરે છે.

હવે કોઈ વિષય કો સુધર્શન રાજ્યકક્ષમાં રહ્યો છે, ત્યાં કોઈ માનવ જાણી. તેણે નામ અવલોકન કર્યું. આમલ નામો પણ હેવાં મુજબ માનવો કે નામ અવલોકન કર્યું. અમરણ કર્યું અને મન પરિવર્તન મનનું. પરંતુ દોષોની મનોવૃત્તિ ફરી. તેમ નામો પણ હેવાં અને આપે તો તેમાં નહિ આપેલું કોણ પરિવર્તન કર્યું મનુ છે.

અવસાર નવસાસમંત્રનો પ્રેમી હતો, એટલે વિવજમાં અનેક વાર નવસાસમંત્રનું મણવા કરતો અને અમારે અમારું કે રહ્યો આપે, ત્યારે 'નમો અર્થિત્યમણ' કોણ કરે કરો કોળનો. મીઠામુલકાદે અમામાં તેણે રહ્યો આપે. એટલે તે 'નમો અર્થિત્યમણ' કોણ કરે. તેમણે અને

તે રાજકુમારી મુદશનાંજો બરાબર સાંભળ્યા. એ શબ્દો સાંભળતાં જ તેને જોમ લાગ્યું કે આવા શબ્દો મેં ક્યારે સાંભળ્યા છે ખરા. એ પછે વધારે વિચાર કરતાં તેને મૂંઝાણ આવી ગઈ.

રાજા તથા સલાજનો વિચારમાં પડી ગયા કે જોકાએક આ શું થયું? બધાની નજર 'નમો અરિહંતાય' પાંખોતનાર પેલા શ્રાવક પર પડી. પણ તેનાં મુખ પર કોઈ જાતનો ગભરાટ ન હતો. સોવકોએ પંખા વડે પવન નાખ્યે અને ઠંડું જળ છાંટ્યું, એટલે રાજકુમારીની મૂંઝાણ વળ અને તેને પૂર્વજાતનું સ્મરણ થયું. તેથી તે કહેવા લાગ કે 'પૂર્વ જાતમાં હું સમડી હતી અને એકવાર આકાશ ઉડી ફરી હતી, ત્યારે જોક શિકારીએ મને બાણ માર્યું તેનાથી ઘરાઈને હું નીચે પડી. તે વખતે માની આખર વેળ જાળીને પામે હોવાથી જોક સાધુ-મહાત્માએ મને 'નમો અરિહંતાય' વગેરે નવકારમંત્રનાં પદો સાંભળાવ્યાં. તેના પ્રભાવથી હું અત્યંત રાજકુમારી તરીકે ઉત્પન્ન ગઈ.' આ સાંભળી બધા અદ્ભિત થયા અને નવકારમંત્રનો પ્રભાવ અમાનુષ્ય લાગ્યા.

મુદશનાંજો આ મંત્ર પેલા શ્રાવક પાસેથી બરાબર મિત્રો તરફ અને તે તારંવાર જોનું સ્વરૂપ દેશવા લાગી નવકારમંત્રની અસર બની એ છે કે જોમ જોમ તેનું સ્મરણ કરવામાં આવે તેમ તેમ ધર્મ પ્રત્યે અનુરાગ પ્રસન્ન અને અદ્ભુત ઉચ્ચ પ્રત્યય ધર્મપરાયણ બની જાય. આશ્રી

લગવડોને ત્યાં સુધી મદદ છે કે 'લેજો' જાણ સુધીમાં
પ્રથમપદને પામ્યા, પામી છે અને પામશે. તે જણે જ્યાં
નવકાશમાંથી પ્રણાલ જાણી લે.' જ્યાં તેમણે એમ પણ મદદ
છે કે 'અત્યંત' એનાની જગ્યાએ એમ એનાની શુદ્ધ રીત
છે, તેમ જગ્યાએ, જ્ઞાન, અભિપ્રાય અને તથા જ્યાંપણમાં
જાણનારના મુખ્ય છે.'

આ રીતે નવકાશની નિત્ય નિશ્ચિત અણતારી સુધારોના
પર્યાયમાંથી જ્યાં અને તે અવકાશ પામીને પોતાના પૂર્વ
અર્થના મુશ્કેલીને જાણી. આ અર્થના અણતારી પામે જાણે
કેવળવત્તામાં દર્શ. ત્યાં તેણે એક અર્થ નિશ્ચિત અર્થમાં
અને તેમાં એમાં એમાંથી એ સુનિશ્ચિતવત્તાની જાણ
અભિપ્રાયની પ્રણાલ રહી. આ નિશ્ચિત અર્થની નિશ્ચિત
અર્થમાં અર્થમાં પ્રણાલ થયું.

પ્રતી સુધારોના પોતાના રીતમાં પ્રતી ન સુધારો અર્થમાં
રહી અને તેણે અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં રહીને અર્થમાં
અર્થમાં તેણે અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં
અર્થમાં અર્થમાં અને તેમાંથી એ સુનિશ્ચિતવત્તાની જાણ
અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં

અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં
અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં
અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં
અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં
અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં અર્થમાં

શ્રીમતીની કથા

પોતનપુર નગરમાં સુવત નામનો શ્રાવક હતો. તે શ્રાવકના આચારમાં ઘણો નિપુણ હતો. તેની પુત્રી શ્રીમતી પણ ધર્મના સારા સંસ્કારો પામીને શ્રાવકના આચારમાં નિપુણ બની હતી. શ્રાવકના આચારનું પહેલું પગથીયું નવદારમંત્રની ગણના છે, એ હમણાં જ અમે કહી ગયા. શ્રીમતી શ્રાવકના આચારમાં નિપુણ હોઇને સૂતાં, ઉઠતાં બેસતાં નવદારની ગણના કરતી હતી.

હવે હમણે લાયક થતાં તેના રૂપથી મોઢ પામીને એક મિથ્યાદષ્ટિ શ્રેષ્ઠિપુત્રે તેના હાથની માગણી કરી અને સુવત શ્રેષ્ઠને (ઉપરથી શ્રાવક બનીને) કેઈ પણ પ્રકારે સમજાવીને તેની સાથે તેણે ધામધૂમથી લગ્ન કર્યાં. શ્રીમતી આગરે ગઈ.

શ્રીમતી ઘરનું બધું કામકાજ બરાબર કરે છે અને પોતાનો ધર્મ પણ સાચવે છે. પરંતુ સાસુ અને નણંદ ધર્મકેવળે લીધે બધી વખત તેનું વાકું ઠાડે છે અને તેના પતિના કાત બંધે છે. આગરે તેનો પતિ તેનાથી વિમુખ થાય છે અને ઘીઝ ગરી પરણવાનો વિચાર કરે છે. પણ શ્રીમતી શ્રી રામ દેવ ત્યાં સુધી ઘીઝને પરણવાનું શક્ય નથી, એટલે તે એનું કામજા કાઢવાનો વિચાર કરે છે. નિવૃત્તિમાં આજ બનેલો માનવી આ જગતમાં કયું અદૃશ્ય નથી કરે ?

શ્રીમતીનો પતિ એક મહાદિક પામે અને મર્યાદાગાને છે.

તેને ત્યાંમાં પૂરે છે, તેના પર લાંબું તાં રે છે અને એ
મોઢા અંદરના અંધારા ઝોરડામાં એક ભરે, ઝોડથી રે છે.
આ કામ જોરડું સીધાથી કરવામાં આવે છે કે સીમતીને
તેની કાંઈ પણ ખાસ પરતી નથી. પછી પતિ સીમતીને
દુકમ કહે છે કે 'અંદરના ઝોરડામાં મોઢા પડેલો છે. તેમાંથી
માથા માટે પુષ્પો તાં આવે.'

પતિનો દુકમ મતાં સીમતી અંદરના ઝોરડામાં બાથ
પે પણ એ વખતે નવમાસમાંનું કદમુ બાક છે. જ્યાં
નવમાસમાંના પડો અનન્ય લાગણી કરાતાં લેાય, ત્યાં કોઈ
પણ કાંઈ કાઠાવ આવે શકતાં નથી.

સીમતી ઝોરડામાં કાઠાવ કાઠા, તેણે દાઢ હાથને
મથાને ઝેલથી કાઠો અને તેનું લાંબું ઉપાડી અંદર દાઢ
નાખેલા. જ્યાંમાં પૂરવેલા કાપને મનપત્ની તાણુ આંતરણીઓ
મટે તેા તેનું ફેરું પડેલામ આવે, તે નથી જમા કરાવી
મકો યો. પણ મહીં પરિણામ મહું જ આવ્યું. નવમાસ
માંની મનન મથવાથી હુણ રહેલી કાઠાઓને જે
મથામાંથી કાપને કાઠી લીધી, તેને અને તેની જમાનો
એક પુષ્પમાળા મથા ફેરવે મંદા માલ પુષ્પો મુળે ફેરવે
કાપો. ઝોરડાના દાઢમાં જે માલ પુષ્પો અનન્ય અને તે
એને કદમુ પડીને નકાલ કાપો.

પતિને ખાનગી હતી કે કમલાં સીમતી બીજ કાઠો
અને તેનુંકાપો મળે મળે. પણ સીમતી તેા કાપના કાપને
નકાલ કાપો અને તેણે પતિના અનન્ય માલ પુષ્પો, મુળો, અં
પુષ્પોમાંથી અનન્ય પુષ્પો કરો, મળે હતી અને તે કાપો

વાતાવરણને મધમધાવતી રહી હતી, પુષ્પોની આવી સુમંધ તેના પતિએ જીવનમાં આ પહેલી જ વાર અનુભવી હતી.

પતિ અભયથી પાગ્યેા કે આમ કેમ બન્યું ? જોડે લપાસ કરવા અંદર ગયો. ત્યાં પ્રકાશ કરીને જોયું તો ઘડો એ જ હતો, પણ તેની અંદર બચંકર સાપને બદલે સુમંધી પુષ્પની જોઈ માળા પડેલી હતી. આથી તે બધી વાત સમજી ગયો અને શ્રીમતીનાં અરજો પડી વારંવાર પોતાના અપરાધની ક્ષમા માંગવા લાગ્યો.

શ્રીમતીને તો હવે જ ખબર પડી કે આ તો મને મારી નાખવા માટે કાવતરું રચાયું હતું. પણ નવકારમંત્રના પ્રભાવથી મારો બચાવ થયો છે. આથી તે ખમં પ્રત્યે વખારે અતુરાગવાળી થઈ અને પતિને કહેવા લાગી કે ‘ગઈ શુભ્રી બૂટી બાએ અને હજી પણ કલ્યાણને માગે’ અદલુ કરો.’

કુટુંબીઓએ આ વાત જાણી, ત્યારે તેમના આશ્રયને અવધિ ન રહી. તેઓ પણ નમી પડ્યા અને પોતાના અપરાધની ક્ષમા માંગવા લાગ્યા. શ્રીમતીએ એ બધાને ધમંના માગેં અકાવી પોતાનું કનંબ અદા કર્યું.

દેવં એમ માનતું હોય કે નવકારમંત્રનાં સ્મારણથી જૂનકાળમાં આવી પરિણામો આવ્યાં હશે, પણ આજે તો કંઈ જોવામાં આવતું નથી, તો એ શૂન છે. આજે પણ નવકારને એ અચિંત્ય પ્રભાવ બરાબર જોવામાં આવે છે.

દેવં વખત પહેલાં ત્યારે જમાડેં પોતાનું કનંદોરમાં હતું, ત્યારે મદ્રાસની સ. રૂપ ઈ. રૂપન દ્વેદર શ્રીમદ્વાજા દેવ

પુનમચંદ રૂપચંદ અમારી પાસે પધુપણ પવં કરવા આવ્યા. પધુપણ પછી તેઓ ઈંગ્લેન્ડના એક માઈ સાથે ગૈરુર જવા મોટરમાં નીકળ્યા. રસ્તામાં એ મોટરને અકસ્માત થયો. એ જ વખતે એમના મુખમાંથી 'નમો અરિહંતાય' એ શ્રી શબ્દો નીકળી પડ્યા. જેમને નવકારમાં શ્રદ્ધા હોય, જે નવકારની રાજ ગણના કરતા હોય તેનાં મુખમાંથી જ અળીના વખતે આવા શબ્દો નીકળે.

પછી શુ યયું ? તેની તેમને ખબર ન પડી. જ્યારે આજો ખોલી ત્યારે તેઓ મોટરની બહાર ઉઠેલા હતા અને તેમને કંઈ પણ ઈલા યઈ ન હતી. માત્ર ઈંગ્લેન્ડવાળા માઈને પગે જરા ઈઝરડો થયો હતો. બાલુમાં તૂટેલી મોટર પડી હતી. તેનો ફરવાનો ક્યારે ખુલ્યો ? કેમ ખુલ્યો ? ફરી પાછો બંધ કેમ થઈ ગયો ? તે વિષે કોઈ કંઈ પણ જાણતું ન હતું એટલે આ ગમત્કારિક બનાવ નવકારમંત્રની ગણનાથી જ થયો હતો, એ નિશ્ચિત હતું.

આધુનિક યુગમાં નવકારમંત્રની ગણના કરવાથી કેવા અજબ બનાવો બન્યા છે, તેની કેટલીક હદીકતો મુનિ પ્રીતિવિજયજીએ (હાલના આચાર્ય શ્રી પ્રીતિચંદ્રસૂરીશ્વરજીએ) સંસ્કારની સીટી નામના પુસ્તકમાં લખી છે, તે ધ્યાનથી વાંચો, એટલે આ વિષયમાં કોઈને કંઈ શંકા રહેતી હોય તેનું નિવારણ થઈ જશે.

નવકારમંત્ર વિષે હજી ઘણી અગત્યની વસ્તુઓ કહેવાની છે, તે અગ્રરે કહેવાશે.

ધોરણુ છે કે વિશેષની લાગતી વિભક્તિ વિશેષણને પણ લાગે, આ પરથી આપણે જાણી શકીએ છીએ કે અહીં પદાવરમેષ્ટિનગસ્કારને છ વિશેષણો લગાડવામાં આવ્યા છે. તે શી વિશેષતા બતાવે છે ? તે લેઈએ.

સર્વમન્ત્રસ્તાનામુત્પત્યાકરસ્ય એ વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે સર્વ મંત્રરૂપી રત્નોને ઉત્પન્ન થવા માટે આકર એટલે ખાણ સમાન છે. જેમ મણિ, હીરા, માણિક્ય વગેરે રત્નો રોહણાગલ આદિ પર્વતોની ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, તેમ જાપા મંત્રો નવકાર મંત્રથી ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રથમસ્ય એ વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે નવકાર એ પ્રથમ છે અર્થાત્ અનાદિ છે, મૂળ છે.

કલ્પિતવદાર્થકરણકલ્પદ્રુમાય એ વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે મનોહાસિત સર્વ પદાર્થોને પૂર્ણ કરવા માટે અદ્વિતીય કલ્પદ્રુમ છે. અહીં પ્રસંગવશાત્ એ પણ જણાવી દઈએ કે દેટલાક લેખ મહર્ષિઓએ તે નમસ્કારને કલ્પદ્રુમથી પણ અધિક કહ્યો છે. જેમ કે—

કિં વૃક્ત મહારણ ? કિં વા ચિન્તામણિ વ્ય નવકારો ?

કિં કલ્પદ્રુમસરિતો ? ન દુ ન દુ લાગેપિ અદ્વિચરો ॥

ચિન્તામણિરવજાદ કલ્પતરુ ક્ષત્રચન્નમુદ્દેક ॥

નવકારો પુજ પવરો સમ્પાડવન્માન શાશ્વરો ॥

‘શુ’ આ નવકાર એ મહારત્ન છે ? અથવા ચિન્તામણિ શાશ્વત છે ? કે કલ્પદ્રુમ સમાન છે ? નહિ. નહિ એ તો તેનાથી પણ અધિકાર છે. ચિન્તામણિ રત્ન વગેરે તો

માત્ર એક જન્મમાં સુખનું કારણ છે, જ્યારે બ્રેષ એવો નવ-
કાર તો સ્વર્ગ અને અપવર્ગ એટલે મોક્ષને આપનારો છે.

વિષવિષધરશાકિનીડાકિનીયાકિન્યાદિનિગ્રહનિરવગ્રહસ્વભાવ
એ વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે વિ-
વિષધર, શાકિની, ડાકિની, યાકિની આદિનો નિગ્રહ ન
નિરવગ્રહ કરવાના સ્વભાવવાળો છે. અહીં વિષ શબ્દ
સોમલ, વછનાગ, અદ્રીણ, મધુશીલ, હરતાલ વગેરે સ્થા-
વિયો સમજવાના છે, શાકિની, ડાકિની, યાકિની એ મનુષ્ય
વળગનારી જૂદી જૂદી જાતની વ્યંતરીઓ છે. આદિ શબ્દ
અહીં મનુષ્યને વળગીને પીડા લેખવનાર ભૂત, પ્રેત વં-
ળીજા પણ સમજવાના છે. તેનો નિગ્રહ કરવો એટલે પશા
કરવો અને તેનો નિરવગ્રહ કરવો એટલે તેની અસરમાં
મુક્ત થવું. આ બંને શબ્દો લગભગ સમાન અર્થવાળા
છે, પણ વસ્તુસ્થિતિને વધારે સ્પષ્ટ કરવા માટે અહીં
પ્રકારે યોગ્યતા છે.

મકુટજગદ્ગીરણાકુટ્યાચવ્યભિચારિપ્રૌઢપ્રભાવમ્ય
વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે જગત
વરીકરણ નથા આકર્ષણાદિ કરવામાં અવ્યભિચારી અને
પ્રભાવવાળો છે. અવ્યભિચારી એટલે જરૂર કાયંભા-
કરી પણ નિષ્ક્રમ નહિ જનારો અને પ્રોઢ પ્રભાવવા
એટલે અત્યંત પ્રભાવશાળી. તાત્પર્ય કે નવકાર મંત્ર
આદિ જાતનાં વરીકરણ અને આકર્ષણાદિ કરવામાં સફળ
જનારો છે નથા અત્યંત પ્રભાવ કે આકર્ષકારો છે.

ચતુર્દશપૂર્ણાં સારભૂતસ્ય એ વિશેષણથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જે ચોદ પૂર્વનો સાર છે.

આવો જે પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર તેનો મહિમાસ્ત્યદ્-
શુંતં ચરિત્વતે-મહિમા અતિ અદ્ભૂત છે. અહીં પ્રેક્ષાકારીને
પ્રશ્ન થાય કે નમસ્કારનો આવો મહિમા અહીં જ દેખાય છે
કે બીજે પણ દેખાય છે? તેનાં સમાધાન માટે વૃત્તિકારે
ત્રિજગતિ શબ્દ મૂકેલો છે. ત્રિજગતિ એટલે ત્રણ જગતમાં,
ત્રણ લોકમાં, સ્વર્ગ, મર્ત્ય અને પાતાળમાં, તાત્પર્ય કે
નમસ્કારનો પ્રભાવ માત્ર મર્ત્ય લોકમાં જ નહિ પણ સ્વર્ગ અને
પાતાળમાં પણ દેખાય છે. અહીં પ્રેક્ષાકારીને કદાચ બીજો
પ્રશ્ન એવો ઉઠે કે નમસ્કારનો આવો પ્રભાવ ક્યારથી થતો
છે? તેના સમાધાનમાં વૃત્તિકારે બાકાલ એવું પણ મૂક્યું
છે. બાકાલ એટલે જ્યારથી કાળ શરૂ થયો ત્યારથી; તાત્પર્ય
કે અનાદિ કાલથી.

અહીં કોઈ એમ સમજે કે આ મત-અભિપ્રાય એમનો
એટલે વૃત્તિકારનો પોતાનો દયો, એટલે તેઓ ખુલાસો કરે
છે કે નિપ્રતિપક્ષમેતન્ સર્વસમયવિદામ્-આ વસ્તુ સર્વ શાસ્ત્ર-
વેત્તાઓને-શાસ્ત્રીઓને કોઈ પણ ભતના પ્રતિપક્ષ એટલે
વિવાદ સિવાય મંજૂર છે.

આ પરથી એટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે નમસ્કાર મંત્ર
અનાદિ કાલથી ચાલ્યો આવે છે. તેણે પોતાનો અસ્તિત્વ
પ્રભાવ જૂતકાળમાં દેખાડ્યો હતો, હાલ પણ દેખાડે છે
અને ભવિષ્યમાં પણ દેખાડશે.

શ્રી નમસ્કારસ્તુત્રપ્રકરણમાં કહ્યું છે કે—

મસો અણાડકાલો, અણાડજીવો અણાડજિગધમ્મો ।

તદયા વિ તે પઢંતા, ઇસુચ્ચય જિગનમુદ્ધારો ॥

‘આ કાળ આદિ છે, આ છવ અનાદિ છે અને આ જીન ધર્મ પણ અનાદિ છે. ત્યારથી જો છે, ત્યારથી આ જિતનમસ્કાર અર્થોત્ત નવકાર મંત્ર જગ્ય છવો વડે ભણાય છે.’

અત્રીં થોડા શબ્દોમાં ધણું કહેવાયું છે અને તે તમારે ભાષણર લક્ષમાં રાખવા જોઈ છે, જેથી દોષર્થનાં છટાંગ પટાંગ લખાતો વાંચીને ભ્રમમાં પડતો વળત આવે નહિ.

કાળ અમુક વખતે શરૂ થયો, એમ કોઈ કહી શકશે ખરું? કોઈ એમ કહેવું જોય છે તે અમુક વખતે શરૂ થયો, તો તે પહેલાં શું હતું? એ પ્રશ્ન ઉત્તર માગ છે. ઉત્તરમાં એમ કહેવામાં આવે કે તે વખતે સર્વ શૂન્ય હતું, તો સર્વ શૂન્યનો ખ્યાલ પણ કાલ ત્રિમાસ બાવી શકતો નથી. દરેક વસ્તુની વર્તમાનો ખ્યાલ કાલની જ આવે છે, એટલે શુદ્ધિથી પણ કાલને અનાદિ જ માનવો પડે છે.

જીવ ત્રિયે જીન ધર્મમાં વદુસાગની પ્રશ્નગ્ના થયેલી છે. તે આ પ્રશ્નો :—

અર્થ ત્રિત્રોં સો નિવ્વો, કલ્લો જોવા ય પુન્નપાવાગં ।

અર્થ પુનં નિવ્વણં, વદુસાગા અર્થ લટ્ટાગે ॥

(૧) જીવ છે, (૨) તે ત્રિય છે, (૩) તે શુભાશુભ કર્મનાં કર્તા છે, (૪) તે શુભાશુભ કર્મનાં ફળો લેનારવતારો છે. (૫) તે જીવ કર્મમાંથી મૂળ સર્વ ત્રિવર્ગ-માદ્ય પામી રહે છે. (૬) અને તે ‘માદ્યે કલ્લો વિવમાન છે.’

નિત્ય એટલે શાશ્વત, ત્રણે કાલ રહેનારો. જે વસ્તુ ત્રણે કાલ રહેનારી હોય તેની ઉત્પત્તિ કેમ થાય? જે ઉત્પત્તિ માનવામાં આવે તો જે વસ્તુ પહેલાં ન હતી, જેમ સિદ્ધ થાય અને તેને ત્રણે કાલ રહેનારી નહીં શકાય નહિ. તાત્પર્ય' કે એક વસ્તુને નિત્ય કહેવાનો અર્થ જ એ છે કે તે આદિ અને અંત રહિત છે-અનાદિ-અનંત છે. બાહી' બીજા' સ્થાનમાં 'તે નિત્ય છે' એમ કહ્યું છે. એટલે આત્માને અનાદિ-અનંત સ્વમજવાસો છે.

ભગવદ્ગીતાના બીજા અધ્યાયમાં પણ આવી જ માન્યતા પ્રકટ દેશવામાં આવી છે:

ન જાયસે કિયતો વા કદાચિ-

ન્યાય' મૃત્વા મયિતા ન મૃયઃ ।

અજો નિત્યઃ સામ્યતોઽયં પુણ્યો,

ન દન્યતે દન્યમાને રતિરે ॥ ૨૦ ॥

'આ આત્મા કદી જન્મતો કે મરતો નથી. અયથા પૂર્વે' નહિ હોય, કદી નહિ હોય એમ પણ નથી. જે અજ, નિત્ય, શાશ્વત, અને પુણ્યતન છે, તેથી અચીર દંભાય છે, હતાં તે હણાતો નથી.'

અપેક્ષાવિશેષથી આત્માને નિત્યાનિત્ય કદી અયથા, પણ જોદો તેને એકાંતે અનિત્ય અયથા હાજિર માને છે. તે શુદ્ધિયુક્ત નથી. તેઓ કહે છે કે કદો કદો નવો આત્મા ઉત્પન્ન થાય છે. જ્યારે તે ઉત્પન્ન થતો અંધ થાય ત્યારે તેનું નિર્વાણ થઈ કહેવાય. તાત્પર્ય' કે પછી તેનું અસ્તિત્વ ન

રહેતું નથી, જોટલે તેને સુખદુઃખ ભોગવવાનો પ્રશ્ન જ ઉત્પન્ન નથી. પરંતુ આવી માન્યતા ધરાવતા કર્મબંધન અન્યાય અને મોક્ષ પણ અન્યનો થાય જોવી સ્થિતિ પેદા થાય છે; કારણ કે જે આત્માએ સારું કે ખોટું કર્યું તેનો બંધ પડે, તે આત્મા બીજા કોઈને તો હોતો નથી. આ તો હયા ખામ જોઈ અને તેનો લાભ થાય બીજા અથવા ખોટા ઉંદર અને ભોગવે ભોરિંગ એના જેવા થાય છે; જોટલે તે ચિદ્વાત અસત છે અને તેથી બુદ્ધિમંતુ થઈ વડે તેનો સ્વીકાર થઈ શકે એમ નથી.

બાલ્યાવસ્થામાં થયેલો અનુભવ યુવાવસ્થામાં સ્મૃતિ રહેલો જોવાય છે અને યુવાવસ્થામાં થયેલો અનુભવ વૃદ્ધ વસ્થામાં સ્મૃતિમાં રહેલો જોવાય છે. જો આત્મા નિત્ય હોય તો જો કેમ બની શકે? જોટલે આત્મા નિત્ય શાશ્વત છે અને તેથી તેને કર્મબંધ અને મોક્ષ સંભવે એમ માનવું જ યુક્તિયુક્ત અને સારું છે.

જેમ કાલ અનાદિ છે, જીવ અનાદિ છે, તેમ જોઈએ ધર્મ પણ અનાદિ છે. તેની શરૂઆત અમુક વખતે થઈ શકે નથી. આ વસ્તુ અમે પ્રવાહની અપેક્ષાએ કરી રહ્યા છીએ. વાદી અમુક કાલ પરત્વે તેની આદિ સંભવે છે અને તેથી જ તીર્થંકરોને ગ્રામરાજાં અર્થાત્ ધર્મની આદિ કરનારા કહેવામાં આવે છે. શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનને આપણે આદિનાથ, આદિદેવ, યુગાદિદેવ વગેરે શબ્દોથી સંબોધીએ છીએ, તેમાં આદિ શબ્દ અમુક કાલની અપેક્ષાએ જ સમજવાનો છે.

આને તો ઇતિહાસ અને પુરાતત્ત્વના વિદ્વાનો પણ એ વાત કબૂલ કરવા લાગ્યા છે કે જૈન ધર્મ અનાદિ છે. મેન્ડર જનરલ ફર્લોંગ કહે છે કે 'જૈન ધર્મના પ્રારંભને ભણવો અશક્ય છે.' પ્રો. વિરૂપાક્ષ એમ. એ. વેદતીથે એવા ચબ્દો ઉચ્ચાર્યા છે કે 'જૈન ધર્મ નિઃશંક્ય પ્રાચીન કાળથી છે; કારણ કે 'જહ્નુ દં વયસે વિશ્વમયમ્' એવા વાક્યો વેદમાં આવે છે.' લોકમાન્ય ટિલક, ગુલર્ધ હાઈકોર્ટના ન્યાયમૂર્તિ રામજીકર વગેરેએ પણ આવો જ અભિપ્રાય ઉચ્ચાર્યો છે. કેટલાંક વર્ષો પહેલાં 'જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા' કે એમાં જ કોઈ નામો એક પુસ્તક લખાયું હતું, તેમાં આ ભાષતનાં મહા પ્રમાણો આપેલાં હતાં. હમણાં અંગ્રેજીમાં 'જૈનીયમ-મી ઓલ્ડ રિલિજિયન ઓફ મી વર્લ્ડ' નામનું પુસ્તક નીકળ્યું છે, તેમાં પણ આ ભાષતનાં મહા પ્રમાણોનો સમાવેશ છે. એટલે જૈન ધર્મ અનાદિ છે; એ ભાષતમાં કોઈએ કશી શંકા રાખવા લેવું નથી.

હવે જાણવું વધીએ અને વિચાર કરીએ કે જૈન ધર્મ અનાદિ છે, તો અરિહંતો અનાદિ અથવા કે નહિ? જૈન અરિહંતો ન હોય તો ધર્મનું પ્રવર્તન ન થાય, માટે તેમને પણ અનાદિ જ માનવા પડે. હવે અરિહંતો નિર્વાણ પામ્યા પછી અવશ્ય સિદ્ધ થાય છે. તેમજ જે છવે પોતાનાં શકલ કર્મ અપાડે છે તે પણ સિદ્ધ થાય છે, એટલે સિદ્ધોને પણ અનાદિ જ માનવા પડે. આ વાત તમારાં અંતરમાં લખી રાખો કે સિદ્ધચિંતાની ઓપનીંગ એવીમની એટલે હાથાટન રીધા કોઈના હાથે થઈ નથી. એ સ્થાન

તો અનાદિકાળની ત્યાં જ છે અને મુક્ત જીવોને પોતાના અશ્રમાને સ્થાન આપી રહેલ છે. ત્યાં ગમે તેટલા જીવો ભોગા થાય તો પણ ચંકડાશ પડે જોમ નથી, કારણ કે જીવ સ્વભાવે અરૂપી છે, જોટલે જોકે સ્થાનમાં ગમે તેટલી સાંખ્યામાં રહી શકે છે.

અરિહંતો નિયમા ધર્મંતીર્થને સ્થાપનારા હોય છે, જોટલે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા વગેરેને પણ અનાદિકાળના જ માનવા પડે. હવે વિચાર કરો કે જ્યાં સાધુ-સાધ્વીનો વિશાળ સમુદાય હોય, ત્યાં આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય હોય કે નહિ? જો આચાર્ય ન હોય તો ગમજને સાચવે દોષ અને સાધુઓની સારણા-વારણા-ચોપણા-પઠિચોપણા કરે દોષ? વળી ઉપાધ્યાય ન હોય તો સાધુઓ દ્વાદશાંગીદ્વં જ્ઞાનાત્મક અને ક્રિયાત્મક સ્વરૂપ સમજાવે દોષ? તાત્પર્ય કે સાધુઓને અનાદિ માનીએ, તેની સાથે આચાર્ય તથા ઉપાધ્યાયને પણ અનાદિ જ માનવા પડે. આ રીતે જૈન ધર્મને અનાદિ માનતાં પંચપરમેષ્ઠિને પણ અનાદિ માનવા જ પડે. હવે પંચપરમેષ્ઠિ હોય ત્યાં તેમને નમસ્કાર કરવાની ક્રિયા હોય કે નહિ? તેનો વિચાર કરો. જો જોવી ક્રિયા ન હોય તો અદ્વંદ્વમજ્ઞિ, સિદ્ધમજ્ઞિ, આચાર્યમજ્ઞિ, ઉપાધ્યાયમજ્ઞિ, સાધુમજ્ઞિ આદિ તીર્થંકર નામકર્મને અંધાવનારાં સ્થાનો. શી રીતે હોય? આ સ્થાનોને જોકે અંધારા વધારે પ્રમાણમાં સ્પર્શ વિના દોષ આત્મા તીર્થંકર-નામકર્મ અંધનો નથી. જોટલે પંચપરમેષ્ઠિની મજ્ઞિરૂપ

નમસ્કાર અનાદિ કાલનો છે

૪૫

નમસ્કાર મંત્રને પણ અનાદિ માનવો જ પડે, આથી પ્રસ્તુત
આમામાં કહ્યું છે કે ત્યારથી કૈન ધર્મ છે, ત્યારથી આ
નમસ્કાર મંત્ર કાલ્ય જીવો વડે લક્ષ્યાય છે.

ઉપાધ્યાય શ્રી લાલકૃષ્ણજી મહારાજ નવકાર મંત્રના
છંદમાં જણાવે છે કે—

આગે ચોવીશી હુઇ અનંતી, હોશે વાર અનંત;
નવકાર તણી કોઇ આદિ ન જાણે, ધ્રુમ વાળે ભગવંત.

એટલે નમસ્કાર મંત્ર અનાદિકાલનો છે, જેમ આપણે
ખાતરીથી માનવું જોઇએ.

આ નિયમમાં હજી કેટલુંક વળતું બાકી છે, તે
અવસરે રહેવાયે.

વ્યાખ્યાન પાંચમું નમસ્કાર નિત્ય છે.

(મંગલાચરણ કર્યા પછી પૂજ્ય ગુરુદેવે કરમાવ્યું કે-)

મહાનુભાવો !

શાસ્ત્રકાર ભગવંતોએ નવકારને-નમસ્કારને જિનશાસનનો આર કહ્યો છે, એનો અર્થ એમ પણ સમજવાનો કે નવકાર એ જિનશાસનની શોભા છે, જિનશાસનનું ભૂષણ છે અથવા તો જિનશાસનનો પ્રાણ છે. તેના વિના જિનશાસનની કલ્પના જ થઈ શકે નહિ.

અરિહંત અને સિદ્ધ એ જ દેવ છે; તથા આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ વ્રજ્ઞ ગુરુ છે. આ દેવ અને ગુરુ પ્રત્યેના નમસ્કાર-વિનય-સંક્રિાને જિનશાસનમાંથી બાંધ કરીએ તો બાકી શું રહે ? દેવ-ગુરુ પ્રત્યેના નમસ્કાર-વિનય-સંક્રિા વિના સમ્યક્ત્વ હોય ખરું ? શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે-

ધર્મમ્મ દોઢ મૂલે, સમ્મત્તે સત્ત્વદોમવરિમુક્કં ।

તં પુણ વિમુદ્ધદેવાદ-સત્ત્વસદ્દણપરિણામો ॥

‘અરે દોપોથી વિમુક્ત એવું સમ્યક્ત્વ ખર્મનું મૂળ છે અને તે વિશુદ્ધ દેવ, વિશુદ્ધ ગુરુ અને વિશુદ્ધ તત્ત્વોની પરમ શ્રદ્ધા રૂપ છે.’

એટલે દેવ-ગુરુ પ્રત્યેના નમસ્કાર-વિનય-સંક્રિા વિના સમ્યક્ત્વ હોય નહિ, એ સ્પષ્ટ છે. એ સમ્યક્ત્વ ન હોય

નમસ્કાર નિત્ય છે

તો સમગ્રજ્ઞાન કે સમગ્રધ્યાનિત્ર હોય ખરી ? આત્મામાં
દૃષ્ટ છે કે-

નાદસળિસ નાળે, નાળેજ વિના ન ઠુંચિ વરણગુણા ।
'જેને સમગ્રદર્શન પ્રાપ્ત થયું નથી, તેને સમગ્રજ્ઞાન
પ્રાપ્ત થતું નથી, અને જેને સમગ્રજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું નથી,
તેને સમગ્રધ્યાનિત્ર પ્રકટ થતું નથી.'

તાર્પય' કે સમગ્રધ્યાનના અભાવે સમગ્રજ્ઞાન અને
સમગ્રધ્યાનિત્ર પણ સંભવતા નથી. આ રીતે દેવ-શુર પ્રત્યેના
નમસ્કાર-વિનય-અર્પિત વિના સમગ્રદર્શન, સમગ્રજ્ઞાન અને
સમગ્રધ્યાનિત્રમાંથી કંઈ પણ સંભવતું નથી. હવે વિચાર
કરો કે સમગ્રદર્શન, સમગ્રજ્ઞાન અને સમગ્રધ્યાનિત્ર વિના
નિન્યાસન હોય ખરું ?

જ્ઞાન, શીલ. તથા, કાવ્ય એ બધું શ્રી અર્ચિતંત દેવ
અને નિર્ગુણશુભાની નિશાએ જ પ્રવર્તે છે, તેથી નિન્યાસન
અને નવશાર એ બંને આપણે અભિન્ન જ માનવા જોઈએ.
આશ્રયસ્થાનમાંથી દૃષ્ટ છે કે 'તેમ તત્ત્વમાં તેલ, દમરમાં
મકરંદ અને અર્ધ દોહમાં પંચારિત્રાય થયેલ છે, તેમ સમગ્ર
આત્મામાં પંચમંત્રમદાશુભદ્રાદિ અર્ચનમાં થયેલ છે.' તેના
વાસ્તવિક અર્થ એ જ કે નિન્યાસનનો પ્રાણ નવશાર છે.
તેના અભાવે નિન્યાસનની દરખાત મળી શકે જ નહિ.
દેવતાદ્રિ થયે છે કે તેમ પદો અત્યારે ખરેખર, પણ
નવશાર તેમાં પામી જાયો, આ દમર ધરીત્ર થયેલો
પદાધુ અને દોહી તેમાં પામી જાયો, તેનાં ભરૂં છે.

૧૬૫૮માં મના કરી (આચાર્ય વીરસેનના શિષ્ય) આચાર્ય
પુષ્પદંતને નમસ્કાર મંત્રના આદિકૃતા હતાં. આ આજોથી
લેખ અનેક પ્રકારની વિસંપ્રતિઓથી ભરેલો છે અને હલ-
વાતા વિદ્વાનો કેવી જામલાળ રચે છે, તેના એક નમૂના રૂપ
છે. તેથી જ અમે અહીં તેની સંક્ષેપથી આલોચના કરવા
ઇચ્છીએ છીએ.

આ લેખના બે વિભાગો છે. તેમાં પ્રથમ વિભાગની
સરખાત કરતાં જણાવ્યું છે કે-

જો ત્યાગિ ઔર પ્રધાર દિનુલ્લોમાં ગાયત્રી મન્ત્રના હે
તથા પૌરોમાં પ્રિસરણ મન્ત્રના હે, પતી લેનિયોમાં લમોદાર
મન્ત્રના હે । ખાર્મિક તથા સામાજિક સભી કુર્ષો ત વિમાર્ગો
મે આરમ્ભાને લેતી હમ મન્ત્રના સ્વપારણ કરતો હે । યદો
વનના દૈનિક સ્વમન્ત્ર હે । હમર્ષી લમ્બાનિયા પુત્ર લલ નિગ્ન
પ્રકાર હે, તો નિત્ય પૂજન વિધાનને સ્વપારણ ત્રિવા લાતા હે-

પુત્રો પંચ-લમોદારો, મન્ત્રણશરણામનો ।

મંગલાની જ સર્વોર્થ, પદ્મને દોર મંગલે ॥

તર્કાનુ મદ પંચનમસ્કાર મન્ત્ર મદ પાર્વોદ્યા મદ
કારને લાતા હે ઔર મદ મંગલેની લમમ (પેદ) મંગલ હે ।

લેખનો આ પ્રારંભ ઠીક છે. પણ તેમાં દોર ખડ
આવી છે. તે લક્ષણ નથી; કારણ કે દિવ્યનામ પ્રમ
મૂળાચારના પદાવશ્યપરિણામને 'પદ્મને દોર મંગલે' એવો
પાર છે.

પતી તે તપો છે કે હમ મન્ત્રના પ્રધાર દિનુલ્લોમાં સ્વપારણ-

દિગમ્બર, શ્વેતામ્બર, ઔર સ્થાનકવાસિયોંમેં સમાનરુપસે પાળા જાતા હૈ । તેનેં સમ્પ્રદાયકે પ્રાચીનતમ સાહિત્યમેં મીં ફસલા ઉલ્લેખ મિલતા હૈ । કિન્તુ અમીં તક યહ નિશ્ચય નહિં હુઆ કિં ફસ મન્ત્રકે આદિકર્તા કૌન હૈ । યથાર્થતઃ યહ પ્રશ્ન હી અમીં તક કિસીને નહિં ઉઠાયા ઔર ફસ કારણ ફસ મન્ત્રકો અનાદિનિધન એસા પદ પ્રાપ્ત હો ગયા હૈ ।’

સંપ્રદાયોની ગણના કરાવતાં તેણે દિગમ્બર નામ પહેલું મૂક્યું છે અને શ્વેતામ્બર નામ પછી મૂક્યું છે, તે એનો દિગમ્બર સંપ્રદાય તરફનો પક્ષપાત બતાવે છે, કારણ કે દિગમ્બર સંપ્રદાય તો ઘણો પાછળથી નીકળેલો છે. પરંતુ એ ચર્ચા અત્યારે અહીં નહિ કરીએ.

તે જણાવે છે કે ‘તેણે સંપ્રદાયના પ્રાચીનતમ સાહિત્યમાં પણ એનો ઉલ્લેખ મળે નો, પરંતુ ઠીક સુધી એ નિશ્ચય થયો નથી-કે એ મંત્રના આદિકર્તા હોય ? વાસ્તવમાં આ પ્રશ્ન આજ સુધી કોઈએ ઉઠાવ્યો નથી અને તેથી આ મંત્રને અનાદિનિધન જેવું સ્થાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું છે.’ આ આખું જ વિધાન ખાંત છે. પ્રથમ તો ત્રણ દ્વિરક્ષા પાસે પ્રાચીનતમ સાહિત્ય નથી. સ્થાનકવાસીઓ તો માત્ર ચારસો વર્ષ પહેલાં જ નીકળ્યા, તેમની પાસે પ્રાચીનતમ સાહિત્ય ક્યાંથી હોય ? દિગમ્બર સમાજ પાસે પણ પ્રાચીનતમ સાહિત્ય નથી, તેણે ગૂઝ ગાળામાંથી જુગ પડ્યા પછી કેટલાક જાણે બનાવ્યા છે. તેને પ્રાચીનતમ શી રીતે કરી શકાય ? દિગમ્બરોએ પોતાના મનની પુષ્ટિ માટે નવી અંગરચનાઓ કરી એટલે ‘મૂળ આચાર્ય’ નામ પાડ્યા છે શ્વેતામ્બરોના આચાર્ય બનાવી

વળી શુદ્ધિથી પણ જિનશાસન અને નવકારની અભેદતા સિદ્ધ થાય છે, એટલે બુદ્ધિમાન મનુષ્યે તો તેને અનાદિ કાલનો માનવો એ જ યોગ્ય છે. પરંતુ એથું હોય કે ભોથા પછી તેના પર તટસ્થતાથી વિચાર કયો હોય તો જ સાચું સમજાય ને ? શાસ્ત્રોને ણાબુએ મૂકવાં અને પોતાની બુદ્ધિ લઠાવવી એ ખરેખર ? ઘણું 'ખોટું' છે. એથી મનુષ્ય સત્ત્વની પ્રાપ્તિ કરી શકતો નથી. કયાં સૂયં અને કયાં આગિચૌ ? કયાં અમુદ્ર અને કયાં ખાભાચિયું ? સર્વજ્ઞ અને અવંકશ મહાપુરુષો આગળ એક સામાન્ય હ્રદયસ્થ આત્માની શુભં યશ કેટલી ? પણ મિથ્યાત્વ કે અભિમાનના આવેશમાં અવાત સમજાતી નથી. અરે ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણનો દોષ વહોરે અંસારને વધારી મૂકવામાં આવે છે.

તે આગળ લખે છે : ' કિન્તુ પટલંડાગમ ઔર ડસર્ક ટીકા ધવલાકે અવલોકનસે હસ જમોકાર મન્ત્રકે કર્તવ્ય સમ્બન્ધમેં કુછ પ્રકાશ પડતા હૈ, ઔર હસીકા યહાં પરિચ કરાયા જાતા હૈ ।

પટલંડાગમકા પ્રથમ મળ્ડ જીવટાળ હૈ ઔર હસ મં કે પ્રારમ્ભમેં યદી મુત્તમિદ્ધ મન્ત્ર પાયા જાતા હૈ । ટીકાદાં વીરમેનાનાયકે અનુસાર યદિ ક્ક મન્થક્કા મૂત્તકારકુત મંગલ ચરમ હૈ ।

પછી તે મંત્ર તરવાનો રીતુ, મંત્રલના નિષદ અને અનિષદ એવા બે પ્રકારો, તેમાં છવદાનું નિષદ મંત્ર લખવું જોઈએ જણવી નિષદ મંત્ર વીજનું બનાવેલું મંત્ર

મંગલમય મીઠાની સાધના કરી શકે છે. આ નમસ્કારમંત્ર પશની શ્રદ્ધા ઝોછી થાય એવું કંઈ પણ કરવું એ મહાપાપ છે. તેથી અંસાર અનેક અણો વધી જાય છે અને ભવાંતરમાં વિવિધ દુઃખોમાં અનુભવ કરવો પડે છે. આમ છતાં કેટલાક નમસ્કારમંત્રની સાથે એડાં કરે છે અને તેના વિષે મને તેવા મંત્રોથી પ્રકટ કરી લોકોની શ્રદ્ધા ઝોછી કરવાનું મહાપાતક વહોરી દે છે, તેની તો આપણે કયા જ ચિંતાવવાની રહી.

હવે પેલા લેખ પર આવીએ. તેના ખીજા ભાગમાં તે લખે છે કે-ળમોકાર મંત્ર કે સમ્વન્ધમેં શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયકી કયા માન્યતા હૈ, ઔર હસકા પૂર્વોક્ત મતસે કહાં તક સામન્ત્રમ્ય યા વૈપમ્ય હૈ, હસ પર મી યહાં કુછ વિચાર ક્રિયા જાતા હૈ । શ્વેતામ્બર આગમકે અન્તર્ગત છહ્ છેદસૂત્રોમેંસે દ્વિતિય સૂત્ર ‘મહાનિર્ણય’ નામકા હૈ । હસ સૂત્રમેં ળમોકાર મન્ત્રકે ત્રિપથમેં નિમ્ન વાર્તા પાઠ જાતી હૈ-

‘પંચે તુ જં પંચમંગલનદ્રામુચકલ્પવમ્સ વક્ષાણં તં મદ્-
 તાપવંચેગં અગ્નતગમવજ્રવેદિં મુત્તમ્મ ય પિયમૂયાદિં’ ળિજ્જુત્તિ-
 માસ-નુન્તીદિ તદેવ અગ્ન-તાગ-દ્વંમગવરેદિં તિથ્યરેદિં
 વક્ષ્યાગિવે તદેવ મમાસઓ વક્ષ્યાગિજ્જં તં આસિ । અહઽન્ત્રણ
 કાલ્પવિદ્યાગિદોમેગં તાઓ ળિજ્જુત્તિ-માસ-નુન્તીઓ નુન્તિ-
 ન્તાઃ । ડઓ ય વક્ષ્યેગિ કાલેગં મમણં મદિદિવત્ત પયાણું
 મારી વક્ષમાર્મઃ જાન દુવાલ્પમંગમુઅરે’ મનુવન્તે । તેગ મ પંચ-

‘યद्यપિ મહાનિશીથસૂત્રકી રચના શ્વેતામ્બર સમ્પ્રદાયમેં
 વહુત કુછ પીછેકી અનુમાન કી જાતી હૈ, તથાપિ ઉસકે
 રચયિતાને એક પ્રાચીન માન્યતા કા ઉલ્લેખ કિયા હૈ જિસકા
 અભિપ્રાય યહ હૈ કિ હસ પંચમંગલ શ્રુતસ્કન્ધકે અર્થકર્તા
 ભગવાન્ મહાવીર હૈ ઓર સુત્રરૂપ ગ્રન્થકર્તા ગૌતમાદિ ગણધર
 હૈ । હસકા તીર્થંકર કથિત જા વ્યાખ્યાન થા વહ કાલદોષસે
 વિચ્છિન્ન હો ગયા । તવ દ્વાદશાંતર્ગતશ્રુનધારી વયરસ્વામીને
 હમ શ્રુતસ્કન્ધકા ઉદ્ધાર કરકે ઉસે મૂલસૂત્રકે મધ્યમેં લિખ
 દિયા । શ્વેતામ્બર આગમ મેં ચાર મૂલસુત્ર માને ગયે હૈ-
 આવશ્યક, દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયન ઓર પિંડનિર્યુક્તિ ।
 ઇનમેંથી કોઈ મી સુત્ર વજ્રમૂર્તિકે નામસે સમ્બદ્ધ નહીં હૈ ।
 ઇત્તકી ચુર્ણિયાં મદ્રવાહુકૃત કહી જાતી હૈ । હન મુલ સુત્રો
 મેં પ્રથમ સૂત્ર આવશ્યક કે મધ્યમેં ણમોકાર મન્ત્ર પાયા
 જાતા હૈ । અતઃપ્ર ઉક્ત માન્યતા કે અનુસાર સંભવતઃ યહી
 વાં મૂલ સૂત્ર હૈ જિમમેં વજ્રમૂર્તિને ઉક્ત મન્ત્ર પ્રદિપ્ત કિયા ।’

મહાનિશીથસૂત્ર પાછળની શ્લોકોં શ્વેતી ‘માન્યતા
 શ્વેતામ્બરોની નહીં, હે માન્યતા અન્ન વિદ્યાનોની છે અને
 હેતુ માન્યતામાં તેમને બૂરા આપી છે, કારણ કે મહાનિશીથ
 સૂત્રને જે પાઠ ઉપર આપવામાં આવ્યો, તેની આમળ
 તેમ જ સ્વયં છે કે ‘મૂલસૂત્રમાં નવાં સૂત્રાંતાપદો એક
 પાઠની સાથે બીજા પાઠને અનુવર્તન ન મળે ત્યાં આદ્ય સ્વયં
 છે તેવો હેતુ શ્રુતપદોએ ન દેવો; કેમકે મથુરા નગરીમાં
 સુપર્યવેનાથ શ્વેતગીતા સ્થુળ-સ્તૂપ આગળ પંદર ઉપાસ
 કરવામાં મન્ત્રન યજ્ઞેનાં આમનરેવનાએ, હૃદયની આદિ વડે

અમરેશ્વર નિવૃત્ત છે.

ખંડ ખંડ થયેલી અને ઘડી ઘડેલાં પત્ત.વાળી પંડ પ્રવૃત્તિ
લેવી આવી તેવી મદદથી કરી અને આ સાથે દરિદ્રમુક્તિથી
અશિન્તપચિન્તામદ્વિહીન આ ક્ષી મહાનિશીત સુખસાધન
સમય પ્રવચનના સાધનરૂપ, પરમ તરતરૂપ અને અનિશ્ચયવાદ
અર્થાત મહાન અધોના સમુદાયવાળું ભાગીને, પ્રવચન-
વાચકતાથી તથા અન્ય સારવેના ઉપદેશનો શુદ્ધિથી આત્મ-
દિત અર્થે એટલે તે પ્રતમાં એક, તેટ મારું અમરિત
ગોપીતે લખ્યું છે. તેનું જીવન પણ ક્ષી સિદ્ધસેન, તુલસી,
મધુસેન, દેવગુપ્ત, અધોતમંદપ્રભાસમહાંચર્ય સંતરૂપ,
નેમિચંદ્ર, જિનદાસમણિ સમાયમણ, સત્યકી વગેરે સુવપ્રધાન
સુતપદોનો બહુમાન મેળું છે.

આ પાસી ૨૫૪ અગ્રાવ છે કે ક્ષી દરિદ્રમુક્તિથી
આ સુવદ્ અધોતમ ૧૪૧ છે. પણ તેની અગ્રાવ રચના
મરેલી નથી. એની રચના તો અગ્રિ પ્રાચીન છે. એટલે તેને
બધી પાસકાની માત્રો લેવી કે જુદા છે. ખરૂં વિતરણ
વિદ્યાનુ આ વરુત્તે કોટવા માટે જાણતા. ૩૨ જે કે તેના
અંધકામ અધોતમવેનાં તથા આપણા જાણતી રચના છે,
નવ નથી. એવી માન્યતાનો આનંદ કહે છે, તે આવી
પ્રકાર છે. અહીં વિવરણનું છે જે કે તે મદ્યનિર્મિતરૂપ
પણ ખાણતું છે, તો તેનું મમ.શ્ચ મદ્યનિર્મિતરૂપ તો
મદ્ય દેવી કે અને તે છે અગ્રાવ મદ્યનિર્મિતરૂપ છે. એની બધી
વરુત્તો સ્વીકાર કરવા દઉં. તેમાં છે ખરૂં અગ્રાવ અગ્રાવ
છે કે મદ્યનિર્મિતરૂપ અગ્રાવની છે. અગ્રાવની છે.

છે અને સૂત્રકર્તા ગૌતમાદિ અણુધર છે. પછી તેના આદિકર્તા પુષ્પદંતને ઠરાવવા મથવું એ તો વંધ્યાને પુત્ર હતો, એમ સાબીત કરવા જેવું જ અણુાય ને ?

વળી એ ઉદ્દેશ્યમાં સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે તેના પર નિયુક્તિ, બાબ્ય અને ચૂર્ણિ હતી. હવે વિચાર કરો કે દોઢ પચ્ચ સૂત્ર પર નિયુક્તિ, બાબ્ય અને ચૂર્ણિ વગેરેની રચના ક્યારે થાય ! તેની પરંપરા આલુ હોય તો જ ને ? પરંતુ જેને મારી-મસડીને પોતાની વાતને મિદ્ધ કરવી છે, તે આ બધાનો વિચાર શા માટે કરે ? નવકારમંત્ર પરની નિયુક્તિ, બાબ્ય અને ચૂર્ણિઓ કાલદોષથી વિચ્છિન્ન થઈ, એના અર્થ એ નથી કે નવકારમંત્ર પચ્ચ વિચ્છેદ મથો. એ તો અગસ્ત ઈનમ્રંથના દ્વડગમાં ધબકતો હતો અને તેની દિવસમાં અનેક વાર ગણના થતી હતી, તે વિચ્છેદ શી રીતે જાય ? દ્વાદશાંગશ્રુતધર પદ્માત્મારી લખિધવાખા શ્રીવજ્ર-સામીએ પંચમંગલ મહાશ્વતસ્કંધનો ઉદ્ધાર મૂલસૂત્રમાં લખ્યો, એનો અર્થ તો એટલો જ થાય કે તેમણે વિચ્છિદ્ર ગર્થેશ નિયુક્તિ, બાબ્ય, ચૂર્ણિ વગેરેનો સાર જ્ઞાનબળથી જાણીને મૂલસૂત્રમાં લખ્યો.

દિગમ્બર લેખક કહે છે કે ‘આવરયક, હરાયેકાલિક, વિનરયેયન અને પિંદનિયુક્તિ એમાંથી દોઢ પચ્ચ સૂત્ર વજ્રચરિત્રનાં નામ સાથે મંત્રાંધ ધરાવતું નથી. એની ચૂર્ણિઓ વદમાદિદેવ કહેવામાં આવે છે.’ એને એ પચ્ચ ખબર નથી કે નિયુક્તિ, બાબ્ય અને ચૂર્ણિ એ ત્રણે જૂની જૂની વસ્તુઓ

છે અને શ્રીભદ્રબાદુશ્વામીએ વૃદ્ધિઓ નહિ. પણ આ સૂત્ર પર નિયુક્તિઓ રચેલી છે.

શ્રી ભદ્રબાદુશ્વામીએ આવરપદ સૂત્ર પર નિયુક્તિ રચી, તેમાં પ્રથમ વચના નમસ્કારનિયુક્તિનો ફરી છે, એ સાત દેખાતાં તકમાં દોઢ એક તાક્તું નથી. અને હવેમાં દોઢ તો તેણે એ વસ્તુ પર કેમ પરામર્શ ન કર્યો ? એ એક પ્રશ્ન છે. અને આવરપદમાં નમસ્કાર ન દોઢ તો તેના પર નિયુક્તિની રચના યાવ શી રીતે ? અને આવરપદનો રચના તો અવૃદ્ધ ભગવંતોએ કરી છે, એ સિદ્ધ છે.

આ દેખમાં તેણે ભદ્રશ્વામીના કથન અને દેવલીક વચ્ચે કરી છે, પરંતુ તે હયાંતપટાંત છે અને તેની સાથે પ્રસ્તુત નિવચને વિશેષ સંબંધ નથી. હવે તેણે ભગવંતી સૂત્રને યાદ કર્યું છે. પણ તેમાં પાંચમું પર 'તમો જોઈ ભગવંતીને' ને જણાવે, તમો દેલીક વિગિત' આપ્યું છે, જોઈ રહીને એમ ભગવંતીનો પ્રસ્તુત રહ્યો છે કે મૂળ આશયમાં નમસ્કાર કરી જાવનો મર્થ છે અથવા તો તેમાં પાંચમાં પદમાં ફેર છે. પરંતુ આ જાતનું ભાવ નથી. શ્રી ભગવંતી સૂત્રમાં અર્થ પાંચમું પર તમો જોઈ ભગવંતીને જ છે. શ્રી આચર્યે મૂર્તિ જોયા નર્મમિ વૃન્નિશરે તેજ પર દીપા રમેલી છે, તમો દેલીક વિગિત' ને જણાવે પાંચમું પર છે.

પાયા જાતા હૈં ઓર જિસકા સમય ઈસ્વી પૂર્વ અનુમાન કિયા જાતા હૈં, ઉસમેં આદિ મંગલ ઇસ પ્રકાર પાયા જાતા હૈં-

નમો અરહંતાણં । નમો સઽવ સિદ્ધાણં ।

યે પાઠભેદ પ્રાસંગિક હૈં યા કિસી પરિપાટીકો લિયે હુવ હૈં, યહ વિષય વિચારણીય હૈં ।’

આ લેખનો સમયનિષ્ઠ તટસ્થ ઐતિહાસિક વિકાસનો ઈ. સ. પૂર્વેનો હરેલો છે, અને તેમાં કોઈ વિવાદ નથી; એટલે નવકાર મંત્ર આચાર્ય પુષ્પકંત પહેલાં પણ આ દેશમાં પ્રચલિત હતો, એ વાત સિદ્ધ થાય છે.

વળી મથુરાના શિલાલેખો કે ડા. કનિંગહામે સંપાદિત કરી આશ્રીશોનિકત રાવેં જોડે ઇન્ડિયાના વીશમ વેદ્યુમમાં નં. ૧૧ અને નં. ૧૩ની પ્લેટમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, તેમાં પણ નમો અરહંતાણં અને નમો સિદ્ધાણં એ વાત જોવામાં આવે છે. તે લેખમાં ચતુર્વિધ સંપત્તિ પણ ઉલ્લેખ છે અને તે વિ. સં. ૧૪૦માં લખાયેલો છે. પરંતુ આ વસ્તુ લેખકની ધ્યાનમાં નથી, એટલે તેને કોની નોંધપાત્રતા લેખમાં લીધી નથી.

પાપ છે.' હજી સુધી દાઉ શ્વેતાગ્રહ આશાવી' તલકારને
અનાનં માની. ભગી. માની. હોય તો તે પ્રમાણુ રમ્ય
કાવ્યાની જરૂર હતી.

આ પછી તમે જોઈ શકો છો કે શ્વેતાગ્રહ વિદ્યાને
કાશની પંક્તિઓને કેવા દુરુપયોગ કરે છે અને તેમાંથી
કેવા અગત્યા અપ્રમાણો જોઈ શકો છો. મહાઅપ્ર કરે છે.
આ લોકોની જોઈ શકી જાતી નો પણ છે કે તેઓ આપણા
માનનીય પૂર્વગામીને અદ્રજાદુ, દક્ષિમદ્ર, લેખગંદ્ર, શ્વેત-
વિજય લેખ તોડાડાઈથી કાઢીને છે અને તેમની આગળ
શ્રી વિદ્યેશ્વર તમાકાગ જેટલીય શિષ્યા તમારતા નાંદે.
કેઈ નિરેશી વિદ્યાન કે જોને મખં આદે શ્વેતાગ્રહ દાઉ,
પણ માત્ર આદિત્યનો જ અંગૂઠો છે, તે આપણે જોઈ ને દાઉમે
કાંઈક આપણ, પણ જોઈ. કોઈ માનને પ્રાપ્ત છે, કોઈ
કાંઈકની પછે દાઉ છે અને કોઈ માનતા વિદ્યાર્થી કાંઈકને
વિદ્યાન શ્વેતાગ્રહની કાંઈકને અંગૂઠો છે, તેઓ કાંઈક શ્વેતાગ્રહ
માનનીય પૂર્વગામીને આ લોકોને કાંઈક છે, કાંઈક છે. કાંઈક
છે કે તેઓ શ્વેતાગ્રહની કાંઈકને કાંઈકને કાંઈકને કાંઈકને
કાંઈક કરે છે. કાંઈકને કાંઈકને કાંઈકને કાંઈકને

મધ્યમાર મધ્યમાર છે. તેમ જોઈ શકો છો. કાંઈક
પણ કાંઈક છે. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ
શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો.
તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો.
તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો.
તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો. તે જોઈ શકો છો.

શાસ્ત્રોમાં કહ્યું છે કે—

इहलोयपरलोयसुहयरो, इहपरलोयदुहदलपञ्चलओ ।
एस परमेष्ठिविसओ, भत्तिपउत्तो नमुकारो ॥

‘પરમેષ્ઠિવિષયક લાક્ષિત્યી પ્રયુક્ત થયેલો આ નવકાર
આલોક અને પરલોકમાં સુખને કરનાર છે તથા આલોક
અને પરલોકનાં દુઃખોને હજનાર છે.’

किं वन्निष्ण वहुणा ? तं नित्य जयन्मि जं किर न सको
काउं एस जियाणं, भत्तिपउत्तो नमुकारो ॥

‘વળી બહુ વસ્તુને કરવાથી શું ? આ જન્મતમાં તે
કંઈ જ નથી, જે જે લાક્ષિત્યુક્ત આ નવકાર વડે છવો
પ્રાપ્ત ન થાય.’

पत्ता पाविमंती पावति य परमपयपुरं जे ।

पचनमुकारमदारहस सामर्थ्यजोगेणं ॥

‘પરમપદપુર જોડેલો મોક્ષને જેઓ પામ્યા છે, પામ
અને પામે છે, તે સર્વે પંચ નમસ્કાર રૂપી મહારથ
આમરથ’યોગે જ છે.’

દરેક નવકાર માં ત્ર વિશે વસ્તુ કહેવાનું છે, તે અવશ્ય
કહેવાશે.

વ્યાખ્યાન આનંદ નમસ્કારીયું બાલ્ય રૂપરૂપ

[૩]

(ગાંધીજીએ આ પત્રી પૂર્વે પુસ્તકે લખાઈ છે-)

આપણાં બે !

અહિંસા પ્રસાદશાળી, મહા પ્રતિભાવંત, હૃદયમંત્ર-
મોદામણિ નવકાર આંતરે ને નિત્ય જલ્દે-મલ્દે છે. તેનાં
અર્થજાં મનોવાંચિત રૂપે માત્ર છે. તેને હાથ માત્રની રમી
કેલો નથી; પણ અમત જાણનાં તેનો અવજ્યકાર માત્ર
છે. અને કોઈ રીતે તેને છોડી નથી.

આ નવકાર મંત્ર અસાધ્ય અસાધ્ય તે માટે
તેનું બાલ્ય અને વાંચકિ અસાધ્ય અસાધ્ય તેવાની અસાધ્ય છે,
અને તેની ના અસાધ્ય ત્યાજ્યનાં અને તેનાં બાલ્યરૂપ
વિશે કેવળ વિચિત્ર રૂપ પુનઃકેલો પોતે. પોતેનાં
ગાંધીજીનાં તેના અસાધ્ય અસાધ્ય વિશે પણ વિચિત્ર રૂપરૂપ
અને તે રીતે તેનાં અસાધ્ય બાલ્ય-અસાધ્ય અને
અસાધ્ય અને અસાધ્ય અસાધ્ય.

આ અસાધ્ય અસાધ્ય અસાધ્ય તે બાલ્ય
અસાધ્ય અસાધ્ય અસાધ્ય તે તેનાં અસાધ્ય અસાધ્ય
તે તેનાં અસાધ્ય અસાધ્ય અસાધ્ય તે તેનાં અસાધ્ય અસાધ્ય
અસાધ્ય અસાધ્ય અસાધ્ય અસાધ્ય તે તેનાં અસાધ્ય અસાધ્ય

વધઘટ થાય એમાં શું થઈ ગયું ? અને તેઓ અક્ષરની સાંખ્યા માટે જોઈએ તેવી ઠાળજી રાખતા નથી. પણ એક અક્ષરની વધઘટ થતાં અર્થનો અનર્થ થઈ જાય છે. 'હે મહાનુભાવો ! તમે માનને મારો' એમ કહ્યું હોય તેમાં (માન પછી) માત્ર વ ઉમેરી દેવામાં આવે તો 'હે મહાનુભાવો ! તમે માનવને મારો' એવું વાક્ય બને અને તેમાં અર્થ તદ્દન જ ફરી જાય. 'માનને મારો' એટલે અભિમાન કરો નહિ, નમ્રતા ધારણ કરો અને 'માનવને મારો' એટલે મનુષ્યનો સંહાર કરો. બંને અર્થમાં ફેરફાર પડી ગયો ! એકમાં ક્યાયને જીતવાનો ઉપદેશ છે અને તે આત્મવિકાસને સાધનારો છે. જ્યારે બીજામાં હિંસાનો ઉપદેશ છે અને તે આત્માનું અધઃપતન કરનારો છે, એક માણસે બહારમાંથી પોતાના પુત્રો પર ચિહ્નિ લખી કે 'આને વિષ દેજો' એટલે કે હાથને મારી નાખજો. પરંતુ એ ચિહ્નિમાં વ પછી વા ઉમેરાયો એટલે 'આને વિષયા દેજો' એવું વાક્ય બન્યું અને તેથી પુત્રીએ વિષ આપવાને બદલે પોતાની બહેન વિષધાને તેની આથે પરણાવી દીધી ! માત્ર એક અક્ષરના બદલાવનું આ ફેરફાર પરિણામ !

અક્ષરનો ઘટાટો પણ આવો જ અનર્થ પેદા કરે છે. 'હે દેવાનુભવો ! લોભામય ન બનો' એમ કહ્યું હોય તેમાંથી ન ઘટ્ટી નાખવામાં આવે તો 'હે દેવાનુભવો ! લોભામય બનો' એવું વાક્ય બને અને તેમાં અર્થ તદ્દન જ ફરી જાય.

એસો પંચ-નમુસ્કારો, એ છદ્દેડું પદ.
 સવ્વ-પાવપ્પણાસણો । એ સાતમું પદ.
 મંગલાણં ચ સવ્વેસિં । એ આઠમું પદ.
 પઠમં દ્વવ્વ મંગલં ॥ એ નવમું પદ.

અહીં પદથી શબ્દસમૂહ સમજવાનો છે. જે વિભક્ત-
 યન્તં પદમ્-વિસક્ષિતવાળું તે પદ એ વ્યાખ્યાનો સ્વીકાર
 કરીએ તો નવકાશમાં કુલ ૨૦ પદો છે. તે આ પ્રમાણે :

- (૧) નમો (૨) અરિહંતાણં ।
- (૩) નમો (૪) સિદ્ધાણં ।
- (૫) નમો (૬) આયરિયાણં ।
- (૭) નમો (૮) ઉવજ્જાયાણં ।
- (૯) નમો (૧૦) લોણ (૧૧) સવ્વસાદૂણં ॥
- (૧૨) એસો (૧૩) પંચ-નમુસ્કારો,
- (૧૪) સવ્વ-પાવપ્પણાસણો ।
- (૧૫) મંગલાણ (૧૬) ચ (૧૭) સવ્વેસિં,
- (૧૮) પઠમં (૧૯) દ્વવ્વ (૨૦) મંગલં ॥

આ પદોનો ખ્યાલ રાખવાથી અર્થ સમજવામાં
 યતા પડે છે. કેટલાક પંચ અને નમુસ્કારો એમ બે પદ
 પાડે છે, પણ તે અર્થગ્ય છે, કારણ કે પંચ-નમુસ્કારો
 આમાદિક પદ છે અને તેને એક જ ગણતું લેઈએ.
 પંચ શબ્દને કોઈ પાડીએ તો ત્યાર પછી આવતાં નમુસ્કાર
 પદને બહુવચનમાં ગણતું પડે અને તેને બહુવચનમાં ગૂ
 તો પાડેલી યતાએ પણ અને માત્ર સવ્વપ્પણાસણોની જગ

છે, તેમાં આઠ લઘુ અને એક ગુરુ છે, સઙ્ગસાહુજી નો વ્ય અક્ષર ગુરુ છે.

આ રીતે પ્રથમ પાંચ પદમાં ૪૫ અક્ષરો છે, તેમાં ૪૨ લઘુ ગુરુ છે.

છઠ્ઠા પદ એસો પંચ-નમુસ્કારો માં અક્ષરો આઠ છે, તેમાં સાત લઘુ અને એક ગુરુ છે. પંચ-નમુસ્કારો નો કા અક્ષર ગુરુ છે.

સાતમા પદ સઙ્ગ-પાવણાસળો માં અક્ષરો આઠ છે, તેમાં છ લઘુ અને બે ગુરુ છે. આ પદમાં વ્ય અને વ્ય એ બે અક્ષરો ગુરુ છે.

આઠમાં પદ મંગલાણં ચ સઙ્ગેસિં માં અક્ષરો આઠ છે. તેમાં સાત લઘુ અને એક ગુરુ છે. સઙ્ગેસિં નો વ્ય અક્ષર ગુરુ છે.

નવમા પદ પદમં દ્વિદ મગલં માં અક્ષરો નવ છે, તે નવેય લઘુ છે.

આ રીતે નમસ્કારમંત્રમાં છેલ્લા ચાર પદો દે જે ગૃતિકા દ્વિવાય છે, તેમાં કુલ ૪૩ અક્ષરો છે, તેમાંના ૪ ગુરુ છે અને ૩૯ લઘુ છે.*

શ્રીમદ્દાનિશીધસૂત્રમાં નમસ્કારને પાંચ અભયન અને એક ગૃતિકાવાયો કહ્યો છે અને તેમાં અક્ષરોની સંખ્યા

* આ ગ્રંથના પાંચમી અભયની ગૃતિકા પુસ્તકના પ્રારંભે આપેલ છે, તે જાણવા વિનંતી.

તરીકે કહ્યા છે, જિન સિદ્ધાંતના સ્વસ્થભૂત જેના અઠમઠ અક્ષરોને અઠમઠ તીથો તરીકે વખાણ્યા છે અને જેની આઠ સંપકાઓને અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરનારી આઠ અતુલ્યમ સિદ્ધિઓ તરીકે વર્ણવી છે.’

આ પરથી તમે સમજી શકશો કે નમસ્કારમાં નવ પદ, આઠ સંપકા અને અઠમઠ અક્ષરો હોવાની માન્યતા શાસ્ત્રપરંપરાથી એક સરખી ચાલી આવે છે અને આશપદ આત્માઓ તેને આજે એ પ્રમાણે જ બોલે-ગોલે છે.

જોરીયાની હાથીશુદ્ધાવાળા લેખમાં પ્રથમનાં બે પદો છે અને મથુરાના સિંહાલેખમાં પણ પ્રથમનાં બે પદો છે, તે પરથી કેટલાક એવી કલ્પના કરે છે કે નવકારમાં મૂળ બે પદો જ હશે અને બાકીનાં પદો પાછળથી જોડામાં હશે. પણ આ કલ્પના ખોટી છે, નિરાધાર છે. દેાપ્રજો કેવને નમસ્કાર કરવા માટે પ્રથમનાં બે પદો અદ્વાનું ક્યાં, તેટલા પરથી નવકાર માત્ર બે પદોનાં હોય, એવું કદી શકાય નહિ. એમ તો કાવ્યેત્પન્ન પાદનાં માત્ર ‘નમો અરિહંતાય’ એ એક જ પદ બોલાય છે, તેથી જામ કહેવાશે ખરું કે નવકાર માત્ર એક પદનો જ બનેલો હોયો. જો એ તો નિહિતાત્પરનાં મંત્રણાચરણમાં એમ કહેવામાં આવે છે કે-

ત્રેદિતુ મચ્ચમિદ્દે, વચ્ચાવચ્ચ અ મચ્ચમાદુ અ ।

કચ્ચાસિ પચ્ચમિદ્દે, માદન-વચ્ચાદુમાદન ॥

‘અરે’ શિવ અનંતરૂપને, ધર્માચારીને તથા સર્વે

વ્યાખ્યાન આઠમું

નમસ્કારનું આંતરિક સ્વરૂપ

(મંગલાચરણ કર્યા પછી પૂજ્ય ગુરુદેવે કરમાવ્યું કે-)

મહાનુભાવો !

ગત વ્યાખ્યાનમાં તમને નમસ્કાર મહામંત્રના સ્વરૂપનો પરિચય કરાવ્યો અને તે નવપદ તથા અડસઠ અક્ષરવાળો હોવાનું સપ્રમાણુ સિદ્ધ થયું. હવે આજના વ્યાખ્યાનમાં તેના આંતરિક સ્વરૂપનો પરિચય કરાવીશું.

આંતરિક સ્વરૂપ એટલે મંત્રનો અર્થદેહ. તેનાથી પરિચિત થવા માટે તેના પ્રત્યેક શબ્દનો અર્થ બરાબર જાણવો જોઈએ. એટલે પ્રથમ તેના પ્રત્યેક પદનો અર્થ જણાવીશું અને પછી તેના ભાવ તથા રહસ્ય પર વિદ્યમાન કરીશું.

પ્રથમ નવકારનો અર્થ સમજાવો, કોઈકે એવી કલ્પના કરી છે કે જેમાં નવકાર હોય તેનું નામ નવકાર. અહીં નવપદથી નવની સંખ્યા ગણી છે અને કારથી પદનું સૂચન થયું છે, પણ આ અર્થ ઠીક નથી. કારણે અર્થ પદ કરવો એ વ્યાકરણ કે હોય કોઈને સંમત અર્થ નથી. કારણે કારથી અધિકારનું સૂચન થાય છે. પણ નવકારમાં નવ અધિકારો નથી. અન્ય દલીલ એ છે કે નવકાર શબ્દ નમસ્કારનું જ રૂપાંતર છે. તે રૂપાંતર કેવી રીતે થયું ? તે તમને જણાવીએ છીએ.

ઝોટલે હાથ ભેડવા, મસ્તક નમાવવું, ઘૂંટણે પડવું વગેરે. ભાવનમસ્કાર ઝોટલે જેમને નમસ્કાર કરતા હોય તેમના પ્રત્યે વિનય રાખવો, લક્ષિત રાખવી, ઉત્કટ આદર રાખવો. 'જો મોટા, હું નાનો,' એવી ભાવના પ્રગટ્યા સિવાય ભાવ-નમસ્કાર થાય નહિ.

નમો પદ્મમાં નમસ્કારની ભાવના છે, તે ધર્મંદુ' બીજ છે, ઝોટલે નવકારનો પ્રારંભ ધર્મંબીજથી થાય છે, એમ સમજવાનું છે. શ્રી હરિશ્ચંદ્રસૂરિ મહારાજે શ્રી લલિતવિસ્તર-ચંદ્રાવલોકનવૃત્તિમાં કહ્યું છે કે ધર્મ પ્રતિ મૂલભૂતા વન્દના ધર્મ પ્રત્યે લઈ જનારી મૂળભૂત વસ્તુ વંદના છે. નમસ્કાર છે.

વળી નમો પદ્મમાં ઓમ્ પણ છૂપાયેલો છે. અમારા આ વિધાનથી તમને કહાચ આશ્રય થશે, પણ આશ્રય પામવાનું કારણ નથી. ધરાધર નિરીક્ષણ કરો તો આ વસ્તુ પ્રત્યક્ષ દેખાયે. નમો પદ્મમાં ન્ + અ + મ્ + ઓ એ રાશ વળે છે. હવે તે વળેને ઉત્કટાવો ઝોટલે ઓ + મ્ + અ + ન એવો ક્રમ થશે. તેમાંના પ્રથમ બે વર્ણના સંયોજનથી ઓમ્ની નિષ્પત્તિ થાય છે.

અર્ચન ઝોટલે અર્ચન નમોર્ચનમિહાનાયોવાધ્યાયમર્ચ-સાવરુચ્ચઃ—એ સૂત્રમાં અર્ચિદંતનાં સ્થાને અર્ચન શબ્દ મૂકાયેલો છે. અર્ચન શબ્દ અર્ચ ધાતુ પરથી બનેલો છે કે ને દેવને ને વાને. અર્ચ કર્મણં છે, ઝોટલે જે મદાપુરુષ મુશ-સુત્રનેકની પૂજને ચેતન્ય દેવ ને અર્ચન કરેવાય. શ્રી ભદ્રમાદુ સ્વામીએ આચર્યકનિહુંજિમાં કહ્યું છે કે—

ધર્મ'તીર્થ'કર કે તીર્થ'કર કહેવાય છે, રામદેવને પૂરેપૂરા જિતનારા હોવાથી જિન કહેવાય છે અને સર્વ પુરુષોમાં ઉત્તમ હોવાથી પુરુષોત્તમ કહેવાય છે. આ રીતે તેઓ બીજાં પાત્ર અનેક નામોથી જોળાયાય છે.

અવિદ્ય'તની સુદેવ કે આદ્ય' દેવ તરીકે ગણના થાય છે, કારણ કે તેઓ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, વીતરાગ અને સર્વ શક્તિમાન હોય છે. તેમનામાં કાનાંતરાય, લાલાંતરાય, વીર્યાંતરાય, ભોગાંતરાય, ઉપભોગાંતરાય, હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શય, શોક, બુદ્ધિ, ક્રમ, મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, નિદ્રા, અનિરતિ, રાગ અને દેવ એ અઢાર દોરો હોતા નથી.

સુખ, (૪) અનંતચારિત્ર, (૫) અક્ષય સ્થિતિ, (૬) અરૂપી-પણુ, (૭) અગુરુલઘુત્વ એટલે નહિ શારેપણું કે નહિ હલકાપણું, અને (૮) અનંત વીર્ય.

સિદ્ધના આત્મામાં સમસ્ત લોકને ડાલાવી શકે એવી શક્તિ હોય છે, પણ તેમને એ શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું કોઈ પ્રયોજન હોતું નથી.

આચાર્ય એટલે જ્ઞાનાસાર આદિ પાંચે આચાર્ય પાત્રન કરનારા અને ણીજની પાસે કરાવનારા. તે ગમ્મતા નાયક હોય અને સારણા, વારણા, ચોચણા, પડિચોચણા વગેરે આધુઓની સાર સંભાળ કરે તથા શાસનની ઉત્તતિ માટે સદા પ્રયત્નશીલ રહે.

આચાર્ય છત્રીશ ગુણોથી જોળખાય છે. આ ગુણોની ગણના પંચિન્દ્રિયસૂત્રમાં આવે છે, એટલે તમે તે જાણતા તો દશેા જ. પચિન્દ્રિય સંવરણો એટલે પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિગત પર કાળ રાખનાર, નહ એટલે તથા, નવવિદ્વંભનોરગુત્તિઓ એટલે નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની વાદને ધારણ કરનાર, નવવિદ્વંભાવગુણો એટલે ચાર પ્રકારના કપાયથી મુક્ત, કષ્ટ અટ્ટારમણીય સંયુતો-આ પ્રમાણે અઠાર ગુણોથી મુક્ત.

આચાર્ય વિતાના હાથ નહિ દેતા સમુજાને નકારનારા અને નમસ્કાર દેતા તેમજ નમસ્કાર કરાવે તે અરજી. ચારિત્રમાં દેહ કે અસ્થિ કે મન કે વચ કે તેનું નિવારણ કરે તે વારણ; તેમને કષ્ટ દેનારો અન્યને વારણ દેવના કરે તે વેચણ અને અરે પાદો વગેરે વેચણ કરે તે પડિચોચણ.

(૨) મૃધાવાદવિરમણુવત, (૩) અદત્તાદાનવિરમણુવત,
(૪) મૈથુનવિરમણુવત અને (૫) પરિગ્રહવિરમણુવત.
આ પાંચ મહાવ્રતો અનુક્રમે અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય પ્રક્ર-
મ્યં અને અપરિગ્રહની ઉચ્ચતમ અવસ્થા સૂચવનારા છે.

પાંચ આચાર તે (૧) જ્ઞાનાચાર, (૨) દર્શનાચાર
(૩) ચારિત્રાચાર, (૪) તપાચાર અને (૫) વીર્યાચાર.

પાંચ સમિતિ તે (૧) ઈર્ષ્યોદ્ધમિતિ, (૨) ભાષાસમિતિ
(૩) એષણાસમિતિ, (૪) આદાન-ભંડમત્તનિદેપણાસમિતિ
અને (૫) પારિષ્ઠાપનિકાસમિતિ.

ત્રણ ગુપ્તિ તે (૧) મનોગુપ્તિ, (૨) વચનગુપ્તિ અ
(૩) કામગુપ્તિ.

આચાર્યના છત્રીશ ગુણોની મણુના બીજી રીતે
ધ્યાય છે, પરંતુ તમે આટલું લક્ષ્યમાં રાખો તો બસ.

દિપાધ્યાય એટલે સાધુ મોને શાસનો અભ્યાસ કરાવન
તેની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રકાવેલે આ પ્રમાણે કરી છે : વગ સા
દિવ્યવત્તાત શ્રવણ આગો લાભો ભવતિ ચેમ્યસ્તે વ્યાધ્યાયા
જેમની મનીષે વચવાળી શ્રુતનો આય અપીત લાભ
તે દિપાધ્યાય કહેવાય.

દિપાધ્યાય ૨૫ ગુણોથી રચાયેલો છે. તે ૧૧
સંખ્યાએ, ૬૨ દેવીશ બાણાએ તથા ચરણગિતરી અને ૬
મિત્તરેથી હુકમ થાય.

સાંઘ એટલે અંગસ્થ તેનાં નામો આ પ્રકારે બન
(૧) આચાર, (૨) રક્ષક, (૩) ડાહ્ય, (૪) સમચાર,

૪ પિંડવિશુદ્ધિ	૫ ઇન્દ્રિયોનો વિરોધ
૫ સમિતિ	૨૫ પ્રતિલેખના
૧૨ ભાવનાઓ	૩ શુદ્ધિઓ
૧૨ પ્રતિમા	૪ અભિગ્રહો

કુલ ૭૦

સાધુ એટલે નિર્વાણમાર્ગની સાધના કરનાર અ
સ્વસ્થ અને પરસ્થિત એમ ઉભયસ્થિતને સાધનાર તે મ
વીચ શુદ્ધોશી યોગખાત્ર છે.

પાંચ મહાવ્રતો	૫
શત્રિભોજનનો ત્યાગ	૧
છ કાપના જીવોની રક્ષા	૬
પાંચ ઇન્દ્રિયો પર સંયમ	૫
ત્રણ શુદ્ધિ	૩
લોભ શણે નહિ.	૧
દામા ધારણ કરે.	૧
ચિત્તને નિર્મલ શણે.	૧
વસ્ત્ર વગેરેની શુદ્ધ પડિલેલના કરે	૧
સંયમમાં રહે (વ્રજા-ઉપદેશાદિ	૧
સંયમ કરે, અવિવેકનો ત્યાગ કરે.)	૧
પરિવહો મદન કરે	૧

કુલ ૨૭

આધુનિક સંસ્કારમાં શુદ્ધોશી પાંચ મહાવ્રત અને

પંચનમસ્કાર કેવો છે ? તે પછીનાં પદોમાં બતાવ્યું છે. સર્વ એટલે સર્વ, બધાં. પાવ એટલે પાપ કે અશુભ કર્મ. અને પ્રણામક એટલે અત્યંત નાશ કરનાર, મૂળથી નાશ કરનાર. સામાન્ય નાશ થયો હોય તો વસ્તુ ફરી આવે કે ઉત્પન્ન થાય, પણ એનો અત્યંત કે મૂળથી નાશ થયો હોય, તે ફરી આવે નહિ કે ઉત્પન્ન થાય નહિ.

મનુષ્યને જે દુઃખ, દુષ્ટ કે આપત્તિનો અનુભવ થાય છે, તે અશુભ કર્મના ઉદયને લીધે થાય છે. પરંતુ આ અશુભ કર્મનો સંપૂર્ણ નાશ થઈ જતો હોય તો પછી કોઈ દુઃખ, દુષ્ટ કે આપત્તિનો અનુભવ થવાનો પ્રસંગ આવે નહિ. તાત્પર્ય કે પંચપરમેષ્ઠિને કરાયેલો આ નમસ્કાર સર્વ પાપોનો અને પારિણામે સર્વ દુઃખોનો અત્યંત નાશ કરનાર છે.

મંગલ શબ્દની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રકારોએ અનેક પ્રકારે કરી છે; પણ તેની મુખ્ય વ્યાખ્યા 'મજ્જતિ હિતાર્થ' સર્વર્થાં મજ્જન્-જે પ્રાણીઓનાં હિતને માટે પ્રવર્તે તે મંગલ' એ અર્થો મહત્ત્વ ધરાવતી છે. પ્રાણીઓના હિતની પ્રવૃત્તિ અનેક પ્રકારે થાય છે. એટલે મંગલો પણ અનેક પ્રકારનાં છે અને તેથી જ અર્થો મંગલજનં ચ મર્ચંયંતિ એવો શબ્દ પ્રદીપ્ત છે. મંગલતા જે દ્રવ્યમંગલ અને કાવ્યમંગલ એવા બે ભેદો કરીએ તો આ મર્ચંયંતિ શબ્દથી બંને પ્રકારનાં મંગલો પ્રકટ કરવાના છે. દ્રવ્યમંગલ એટલે શુભ પદાર્થ, જેવા કે સ્વસ્થિક, શ્રીચંદ્ર, નંદીવર્ત, વર્ષમાનક, હારાસન,

વ્યાખ્યાન નવમું

નમસ્કારની આરાધના

(મંગલાચરણ કર્યા પછી પૂજ્ય ગુરુદેવે કરમાવ્યું કે—)

મહાનુભાવો !

નમસ્કાર અંગે અહીં આઠ વ્યાખ્યાનો અપાયાં. તેમાં પ્રથમ વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કાર એ જિનશાસનનો સ્ત્રાર છે, એક પૂર્વોનો ઉદ્ધાર છે, સંસાર સાગરમાંથી તારનાર છે તથા મહામંત્ર સ્વરૂપ છે, એ વાત વિસ્તારથી જણાવી. બીજા અને ત્રીજા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કાર મંત્રના અર્થિત્ય પ્રમાણનો પરિચય કરાવ્યો. ચોથા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કાર અનાદિ કાલથી ચાલ્યો આવે છે, એ વસ્તુ સપ્રમાણ સિદ્ધ કરી. પાંચમાં તથા છઠ્ઠા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કારમંત્ર નિત્ય છે, શાશ્વત છે, એ વાતનાં પુષ્ટ પ્રમાણો આપ્યાં. સાતમા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કારનું બાહ્ય સ્વરૂપ સમજાવ્યું અને તેનાં નવ પદો તથા અઠસઠ શ્લોકો યથાર્થ દેવાની આખીતીજો આપી. આઠમા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કારનું આંતરિક સ્વરૂપ દર્શાવ્યું અને તેના પ્રત્યેક શબ્દના અર્થ તથા કાલથી તમને પરિચિત થયો. દેવે નવમા અને છેલ્લા વ્યાખ્યાનમાં નમસ્કારની આરાધના વિષે કેટલુંક વિવેચન કરના છઠ્ઠીએ છીએ, તે તમે એકાગ્ર ચિત્તે સાંભળો.

શાસ્ત્રકાર જનવંતો કહે છે કે—

સુવિરં વિ તથો સવિર્યં, ચિન્નં, ઘરણં મુયં ચ વદુપક્રિયં ।
જદ્ તા ન નમુકારે, રદ્ તથો લં ગયં વિદુલં ॥

‘લાબા કાજ સુખી તપ કયું’. આરિયને ખાળ્યું અને
ધણી યાચોતું અધ્યયન કયું; પણ તે નમસ્કારમાં રતિ
ન થઈ, તો સમયું નિષ્ફળ ગયું બાજુડું.’

નમસ્કારમાં રતિ થવી જોઈએ નમસ્કાર માટે હૃદયમાં
પ્રેમ જાગવો, નમસ્કારની આરાધના માટે અંતરમાં ઉત્સાહ
પ્રકટવો. અંતરમાં ઉત્સાહ પ્રકટ્યા નિતા જોઈ આમાન્ય
કામ થઈ સિદ્ધ થતું નથી, તો નમસ્કારની આરાધના જેવું
કામ શી રીતે સિદ્ધ થાય ?

મનની આરાધનામાં ૪ ગુણ વરુ જાય છે, તેથી
જે રીતે તે છે ‘ગણાનિર્મિતિર્ગણાનિર્મિતિર્ગણાનિર્મિતિ નં સંજયઃ’

• મનની સિદ્ધિ માટે મનવિચારોને ૪૦૦ પદ્ધતિમાં ગણાવ્યા
છે : (૧) અભિગમન, (૨) ઉત્પાદન, (૩) અન્યા, (૪) સ્વપ્ન અને
(૫) મોઝ. તેમાં મનસિદ્ધિ માટે નો અગત્યનો ઉપદેશ કરતાં તેમાં
તેથી મુદ્દિ કરવી એ અભિગમન છે; મનમાનના માટે જરૂરી ઉપદેશ
તેમાં કરવા એ ઉત્પાદન છે; અન્યાદિ, પ્રત્યક્ષ અને અનુભવ
પદ્ધતિવાર આદિ ઉપદેશો કરવા, એ સ્વપ્ન છે; મનને વિનિર્મલ
કર આપ કરવા, એ સ્વપ્નવાદ છે અને તેના આદિકારુ અગત્ય

જપથી સિદ્ધિ થાય છે, જપથી સિદ્ધિ થાય છે, જપથી સિદ્ધિ થાય છે, એમાં સંશય નથી.' પરંતુ 'જપથી સિદ્ધિ હોય મેળવે છે? તે જાણવાની જરૂર છે.

બીજામાં ઉગવાની તાકાત છે, પરંતુ ભૂમિ ઉખર (ખારનાળી) હોય, પવન પ્રતિકૂળ ન હોય, તો તે બીજ ઉગી શકતું નથી, તેવી જ રીતે નમસ્કારમંત્રમાં જીજ્ઞાસ તાકાત છે, અચિંત્ય પ્રભાવ છે, પણ તેને જપનારમાં યોગ્યતા ન હોય, તો એ કંઈ આપતો નથી. મંત્ર જપનાર એટલે મંત્રની આરાધના કરનાર કેવો હોવો જોઈએ? તે અંગે શી સદ્રશુભતામાયે વિધારત્નમહાનિધિમાં કહ્યું છે કે-

દશો જિતેન્દ્રિયો ધીમાન્, કૌપાનલજલોપમઃ ।

સત્યવાદિ વિલોભઞ્ચ, માયામદવિવર્જિતઃ ।

માનસ્યાગી દયાયુક્તઃ, પત્નારીસદ્દોરઃ ।

જિતેન્દ્રગુહ્યમતઞ્ચ, મંત્રગ્રાહી ભવેન્નરઃ ॥

‘મંત્રને શુદ્ધ પાસેથી ગ્રહણ કરીને તેનો જપ કરનારો મનુષ્ય ચતુર, ઈન્દ્રિયોએ જિતનાર, બુદ્ધિમાન, કૌપ રૂપ અગ્નિ માટે જલ સમાન એટલે અમે તેવી સ્થિતિમાં પણ આંતરિક રાખી શકનાર, સત્યવાદી, લોભ વિનાનો, માયા અને મદથી રહિત, અદ્વંદ્યારનો ત્યાગ કરનાર, હયાવંત, પત્નારીને બદલે અમ્બનાર એટલે કે તેની સામે કદી વિકાર દર્શિલે ન જોવા, અને જિતેન્દ્રાર હવ તથા શુદ્ધ પ્રત્યે પરામ કલ્પિત રાખનાર હોવો જોઈએ.’

ભિરવપદાવતીરૂપમાં પણ મંત્રસાધકના લક્ષણો તમ-
મન આવા જ આપ્યા છે. તેમ કે-

શુચિઃ પ્રમન્નો ગુરુદેવમ્ભો
સદ્ગતઃ સત્ય દયા-સમેતા ।
દક્ષઃ પદુર્ધોઽવદાનધારી,
મન્ત્રો મયેર્ધાદત્ત એવ લોકે ॥

‘લાઠી અને અભયંતર પવિત્રતાવાળો, સૌમ્ય મિત્ર
વાળો, શુરુ અને દેવનો બાળ, મહત્ત્વ દેવતાં મનમાં અતિ
દૃઢ, અત્યંત અને ક્યામી સહિત, મનુષ્ય, ભુદિયાળી અને
મંત્રજીજ તથા પદોને માફત કરનારો આવો પુરુષ આ
જન્મતમા મંત્રસાધક થાય છે.’

પંચપદ્મીનિઃ-મ્યાનમાતામાં નવમામંત્રના જપ કરનાર
માટે કહ્યું છે કે-

આંત કાંત શુશ્રુવંત, મંત્રાન ચેવામતીઃ
વારિત વિવદ કથમ, જ્ઞાનદર્શન શ્રુતિચારી,
શ્યાતાક રચદંભ, લંકાપરિ શામરુત્તીદેઃ,
શુભ પરિભ્રુઃપ્રનિમિત્ત, અશુભ અનિશ્ચિતે પદે,
સાદ્ય નર પદ્મીનિઃપદ-ધામનનાં કાવલુ તદેઃ
શાન્ત આમરુત્તુલકલ, અમિદાસ અમિષ્ટે કદે.

આરાધક હોય, હરેક કામ સારી રીતે વિચાર કરીને કરનારો હોય, જે સ્વાદ્વાદ જોટલે અનેકાન્તવાદના રંગથી રંગાયેલો હોય અને જે હંસની પેઠે શમરસમાં ઝીલનારો હોય, જે શુભ પરિણામનાં નિમિત્તોને શોધનારો હોય અને ઘમાં અશુભ કામોને છોડનારો હોય, તે જ પુરુષ પંચ-પરમેષ્ઠિની સાધના-આરાધના સારી રીતે કરી શકે છે, એમ શામળી શાહનો પુત્ર નમિદાસ કહે છે.

પૂર્વના મહાપુરુષોને નમસ્કારમંત્ર કૃણી, કારણ કે તેઓ આવા આવા ગુણોને ધારણ કરનારા હતા. આજે આપણને નમસ્કારમંત્ર કૃણતો નથી, કારણ કે આપણમાં આ ગુણોની ખામી છે. પણ મન પર લખ્ખે અને પ્રયત્ન કરીએ તો આ ગુણો અવશ્ય કેળવી શકીએ અને નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધના કરવાની યોગ્યતા પામી શકીએ.

જપના ત્રણ પ્રકારો

શાસ્ત્રમાં જપના વિવિધ પ્રકારો બતાવ્યા છે, તેનો અર્થ 'પરિચય કરાવીશું'. જપના ત્રણ પ્રકારો તે બાહ્ય, ઉપાંશુ અને માનસ. બીજા સાંભળી શકે તે પ્રમાણે તોડ તલાવીને મંત્રનો દરબાર કરવો તે બાહ્ય જપ. તેને વાગિક જપ પણ કહેવામાં આવે છે. બીજો સાંભળી ન શકે એ રીતે તેડ તલાવીને મંત્રનું સ્વરૂપ કરવું તે ઉપાંશુ જપ. અને જે માનસ મનની વૃત્તિથી જ જપાય તે માનસ જપ.

પ્રથમમાં તેડ અને સ્વરૂપ બંને હોય. બીજામાં તેડ

હાલે નહિ પણ જીવ હાલે અને ત્રીજામાં હોઠ કે જીભ જોડેય હાલે નહિ.

આખર કરતાં ઉપાંશુ ઠહિન ગણાય અને ઉપાંશુ કરતાં માનસ ઠહિન ગણાય, પરંતુ માનસમાં કૃણ દબાવવાનું છે, જોરે જપના ત્રણે પ્રકારમાં માનસ જપ શ્રેષ્ઠ છે. પરંતુ જપનો અભ્યાસ તો આખ્યથી જ શરૂ કરવાનો છે. દાસ્ય કે તેનાથી મંત્રના ઉચ્ચારની શુદ્ધિ થાય છે અને તે ઉપાંશુ તથા માનસમાં તથા હાથ લાગે છે.

જપના પાંચ પ્રકારો

જપના પાંચ પ્રકારો અને સાધ્યમાં શબ્દ છે કે :

જાતશક્તિપાન્તીનક્તમાન્તુ માર્યમતોઽપિ વિતત્તઃ ।

યેનાનિદ ગદિ વાઙ્મયસ્તેયમં તાવમર્થમ્ ॥

‘સાબદ જપ કરતાં મૌન જપ સારો છે. મૌન જપ કરતાં સ્વાર્થજપ સારો છે. સ્વાર્થ જપ કરતાં ચિત્તસ્થ જપ સારો છે અને ચિત્તસ્થ જપ કરતાં કાર્યોપદ્રવ્ય જપ સારો છે. આમકે તે જ જપનું સર્વસ્વ છે.’

સાબદ જપ જોરે સાધ્ય છે વાચિત જપ અને મૌન જપ જોરે ઉપાંશુ જપ. તે જન્મેનું સર્વદ દમનું જ રહી ગયા. સ્વાર્થજપ જોરે અર્થકલિતનો જપ, સ્વાર્થના અભ્યાસ પૂર્વકનો જપ.

તથા ‘ગતો નિર્ગત’ પર જોતાં જોજ જપને તમારાં મનમાં હમ્બકારમાં પેલી, સ્વાદ શુદ્ધિ, માદકોશ કાગમાં

બાર પર્વદા આગળ, મેધધ્વનિથી હેશના દેતા અચિંત ભગવાનનું ચિત્ર ખડું થઈ જાય તો તમે સાર્થજાપ કરી કહેવાય.

ધણા માણસોને અર્થનું જ્ઞાન હોતું નથી, જોટલે તેઓ પોતાની (આત્મિક) નજર સમક્ષ વાચ્ય પદાર્થોના ઝમાલ લાવી શકતા નથી અને જો ઝમાલ લાવી શકતા નથી, જોટલે તેમાં જે તન્મયતા થવી જોઈએ, તે થતી નથી. જે તન્મયતા બરાબર થાય તો અપૂર્વ આનંદ આવે, જોટલે નમસ્કારની આવાધના કરનારે નમસ્કારના અર્થો બરાબર જાણી લેવા જોઈએ. અને તે જ કારણે ગત વ્યાખ્યાનમાં અમે નમસ્કારના અર્થ-બાજ સ્વરૂપ પર પૂરતો પ્રકાશ પાડેલો છે.

નવો સિદ્ધાંત પદ યોગતાં લોકના અગ્રશામ પર આવેલી શુદ્ધ સ્ફટિક સમાન પીસ્તાલીશ લાખ યોજનની સિદ્ધશિતા અને તેના ઉપર બિરાજી રહેલ નિરંજન, નિરાકાર, વીતરાગ, સર્વંગ, સર્વદર્શી, પૂર્વ સુખી, સર્વ શક્તિમાન એવા અનંત સિદ્ધ જગત્તોનો ઝમાલ સ્પષ્ટ થવો જોઈએ. જે આવેા ઝમાલ ન આવે તે સમજવું કે નવો સિદ્ધાંતનો અર્થ મનમાં દિગ્ધો નથી.

નવો આયર્થિયાળ પદ યોગતાં મદાન નૈતાચાર્ય કે જે જિતશામનતા ધારી છે, પંચાચારથી વિભૂષિત છે અને સિદ્ધિ પામે પવ પંચાચારનું પાલન કરાવી શકા છે, એ પ્રદાનનું ચિત્ર મનમાં ખડું થવું જોઈએ.

નવો વ્યાખ્યાન પદ યોગતાં શુદ્ધ પારમાત્મા

કૃપાધ્યાયજી મહારાજ સાધુજીને સૂર-ચિહ્નની સાંભળા
આપી રહ્યા છે. એ પ્રભાવનું ચિત્ર મનમાં ખડું થવું
લેઈએ.

અને નમો હોય સર્વસાગર પદ જોડતાં શાંત, શાંત,
મીઠા, સ્વર્ણીય, કિયાતપર, સ્વ-પર-દેવતાની આરાધના કરી
રહેત સાધુ મહારાજનું ચિત્ર મનમાં ખડું થવું લેઈએ.

અહીં પંચ ગુણો ૧ કૃપાદિ પદો જોડતાં એ પાંચનમ
આરાધના આવી આપીને નાશ થઈ રહ્યો છે, અને કૃપાદિ
મંત્રની પ્રાપ્તિ થઈ રહી છે, એટલે અમારા મનમાં સ્વસ્થ-
પણે અંતિત થવો લેઈએ.

એ જ્યાં રીતે જપ થાય તે જિતની અસંખ્યતા થઈ
જપ, લેખાવતાનું પ્રમાણ વધે અને તેથી આત્મિક પદ આવે.

જિતરૂપ જપ કોઈએ માનસ જપ, તેમાં લેખાવતા
તરીકે લેઈએ એટલું મન જાદી-નદી-જાદી કરે છે, તે જ્યાં
જપ કરી રહ્યા નથી, મન મરેડે જોઈ તે અને તે જાદે
જાણુ રોકાઈ રહે છે, એ જાત રાખી; પણ જાણવાથી
તેને રોકાઈ જાણી શકાય છે. કહ્યું છે કે-

અભ્યાસેન ચિત્તં ચિત્તં, અભ્યાસેન ચિત્તં ચિત્તં ।

અભ્યાસેન ચિત્તં ચિત્તં, અભ્યાસેન ચિત્તં ચિત્તં ।

નહિ, તેમ તમે પણ શરૂઆતમાં શબ્દ કે લાઘ્ય જપ કરો નહિ તો શ્રેષ્ઠ જપ કરી શકો નહિ.

મનમાં એવો દૃઢ નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે આજ વસ્તુ જન્મતમાં સારભૂત છે. તેના વિના બધું નકામું છે, અને તે માટે ગમે તેવો સોગ આપવાની તૈયારી રાખો. તો જપની ઊંચી બૂમકાઓ પહોંચી જવાનું મુશ્કેલ નથી. પ્રેમ અને સમર્પણ એ સિદ્ધિનો સાચો ઉપાય છે અને તે તમારે આ ક્ષેત્રમાં પૂર્ણ બળથી અજમાવવો જોઈએ,

જપના તેર પ્રકારો

અપેક્ષાથી જપના તેર પ્રકારો પણ માનવામાં આવ્યા છે, તે આ પ્રમાણે :

રેચક-પૂરક-કુમ્ભાઃ ગુણત્રયં સ્થિરકૃતિ સ્મૃતી દ્વકા ।

નાદો ધ્યાનં ક્યેયૈકત્વં તત્ર ચ જપભેદાઃ ॥

‘(૧) રેચક, (૨) પૂરક (૩) કુંબક, (૪) આરિચક (૫) રાજશ્ચિક, (૬) તામશ્ચિક, (૭) સ્થિરકૃતિ, (૮) સ્મૃતિ, (૯) દ્વકા, (૧૦) નાદ, (૧૧) ધ્યાન, (૧૨) ક્યેયૈકત્વ અને (૧૩) તત્ર એ જપભેદો છે.’

(૧) રેચક જપ—શરીરમાં રહેલાં વાયુને નસકોરા વાટે બહાર કાઢવાપૂર્વક જે જપ કરવો તે રેચક જપ.

(૨) પૂરક જપ—વાયુને નસકોરા વાટે શરીરમાં દાખલ કરવાપૂર્વક જે જપ કરવો તે પૂરક જપ.

(૩) કુંબક જપ—વાયુને શરીરમાં સ્થિર કરવાપૂર્વક જે જપ કરવો તે કુંબક જપ.

આ રીતે દર્શાયેલો જપ પદકમની સિદ્ધિમાં ઉપરોક્તી ગાય છે.

(૫) આત્મિક જપ—આત્મિકમં આટે દર્શાયેલો જપ તે આત્મિક જપ.

(૫) રાજસિક જપ—વરીકરણાદિ આટે દર્શાયેલો જપ તે રાજસિક જપ.

(૬) તામસિક જપ—ઉચ્ચાટન તથા મારણાદિ આટે દર્શાયેલો જપ તે તામસિક જપ.

(૭) સિદ્ધરૂપિ જપ—અમે તેવાં વિનિત શામે દેખાવા છતાં સિદ્ધતાપૂર્વક જપ ગાય તે સિદ્ધરૂપિ જપ.

(૮) રમૂતિ જપ—અંતિને નાશના અવશ્યામ અર સ્વામીને મંત્રણ મનસી કરણ કરવામાં આવે તે રમૂતિ જપ.

(૯) દક્ષા જપ—જેમ મંત્રણ અંત્યપરો શોભાકારક થાય તેવો જપ કરવો તે દક્ષા જપ. અથવા જેમાં આમ દેવી અને ગુણની વચ્ચે દર્શાવેલો વિલક્ષણપૂર્વક ઉચ્ચાર કરવો તે દક્ષા જપ.

(૧૦) નાદ જપ—જે જપ કરતી વખતે મનમાં અમલના જેવો હ્રસ્વજ્વલ હોય તે નાદ જપ.

(૧૧) ધ્યાન જપ—મંત્રણોત્તર વર્ણસિદ્ધિને ધ્યાન મનુષ્ય તે ધ્યાન જપ.

(૧૨) સિદ્ધિપ્રાપ્ત—ધ્યાન અને સિદ્ધિની મેળવ આ મેળવે વર્ણન કરવા આવી જાય તે.

(૧૩) સ્તુતિ જપ—કુલ, જાત, કુલિ, કાકુ અને

આકાશ જો પાંચ તરવો છે, તેને અનુસરીને જપ કરવો તે તરવ જપ.

જપના આ પ્રકારમાં ધ્યાનયોગ અને સ્વરોહય બંનેનો સમાવેશ થાય છે.

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ અનુસાર જપના ફક્ત તરતમતા હોય છે, જોટલે તે સંખ્યાથી પણ બે શબ્દો દલીલું.

દ્રવ્ય—જપમાં ઉપયોગી દ્રવ્યો જોટલે કે આસન, માળા વગેરે શુદ્ધ હોય તો ઉદ્ધતાસની વૃદ્ધિ થાય છે.

ક્ષેત્ર—સ્થળ જોક્ષાંત હોય અને પવિત્ર હોય તો જપમાં વિશેષ તદ્દલીનતા આવે છે.

કાળ—જપ કરવા માટે ત્રણ સંધ્યાનો સમય ઉત્તમ મનાયો છે. આ ત્રણ સંધ્યા તે (૧) સૂર્ય ઉગતાં પહેલાંની જોક ઘડી અને પછીની જોક ઘડી અર્થાત્ ૪૮ મીનીટ. (૨) મધ્યહ્ન પહેલાંની જોક ઘડી અને પછીની જોક ઘડી અને (૩) સૂર્યાસ્ત પહેલાંની જોક ઘડી અને પછીની જોક ઘડી, આ ત્રણે સંધ્યામાં પહેલી સંધ્યા વધારે સારી છે, કારણ કે તે વખતે વાતાવરણ શાંત હોય છે અને મગજ પણ શાંત હોય છે.

ભાવ—જોટલે હૃદયનો ઉદ્ધતાસ. તે જોટલો વધારે હોય, તેટલું ફળ પણ વધારે મળે છે.

જપ કરવાનું સમય મર્યાદા નથી, જો કોઈને જોઈએ તો જોઈએ સમયે કરી શકે છે, તે પણ વિચારવા જેવું નથી. તેથી જોઈએ તે—

જપ કરવાનું સમય મર્યાદા નથી, કારણ કે જોઈએ તે સમયે જોઈએ તે સમયે કરી શકે છે.

મંત્રણું સળીજ અને નિર્બીજ એમ જાને પ્રકારે ધ્યાન
પદી ચકામ છે, એ હોં તે વજેરે મંત્રણીએ દેવેવાય. દુનિ-
યાની લાલસાવાળા પ્રાણીઓ આ મંત્રણું સળીજ ધ્યાન મારે
અને માત્ર મોક્ષની અભિલાષાવાળા નિર્બીજ ધ્યાન મારે, એવો
મતિદાતાતત્ત્વેશ્વરી શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજનો અભિપ્રાય છે.

ચિંતામણિચરણ, રૂપપદ્મ, કામપેશું કે ચિંતાવેલી ઈદ-
તીકિંક પદાર્થો આપનાર છે, પણ દુર્બલિમાંથી લગ્યાવનાર
નથી; ત્યારે નમસ્કાર મહામંત્ર આ વચનમાં પણ ચિદ્દિ-
ચિદ્દિ આપે છે, ૫૬૫૦૮માં પણ ચિદ્દિચિદ્દિ આપે છે અને

પંચપરમેષ્ઠિમુદ્રા કે કમળખંધ વડે થાય તો તેનું દ્વગ અધિક મળે છે.

કમળખંધ જપ કરવાની રીતિ એવી છે કે આઠ પાંખ-હીનું કમળ હૃદયમાં ઠલવવું. વચ્ચે ઠલ્લિકા ઠલવવી અને તેમાં નમો અરિહંતાં એ પદ સ્થાપવું. પછી ઉપરથી શરૂ કરીને ચાર દિશામાં નમો સિદ્ધાં આદિ ચાર પદો સ્થાપવાં અને વિદિશામાં એસો પંચ-નમુકારો આદિ ચાર પદો સ્થાપવાં. આ સ્થાપનાના રંગો નીચે મુજબ ઠલવવા :

૧ નમોઅરિહંતાં—સ્વેતવર્ણ, દૂધ જેવો ઘોળો રંગ.
૨ નમો સિદ્ધાં—રક્તવર્ણ, માથેઠ જેવો લાલ રંગ.
૩ નમો આયરિયાં—સુર્પવર્ણ, સોના જેવો પીળો રંગ.

૪ નમો ઉચ્ચાયાં—નીલ રંગ, પાના જેવો લીલો રંગ.

૫ નમો જ્યોત સત્ત્વસાદૃશ—સ્થામવર્ણ, નીલરત્ન જેવો ઠાળો રંગ.

૬ એમાં પંચ-નમુકારો—લાલ અને પીળો.

૭ સત્ત્વવાચનગામનો—લાલ અને પીળો.

૮ મંગલાં ચ સત્ત્વેસિ—લીલો અને સ્થામ.

૯ પદ્મ દ્વગ મંગલ—સ્થામ અને લાલ.

આ રીતે કમળખંધથી એક નવકાર મળતાં લાખ નવકારનું દ્વગ મળે છે અને તેમાં લીનતા આવી જાય તો દોઢ નવકારનું દ્વગ મળે છે. મતલબ કે મિથ્યાદષ્ટિ આમાન્ય

આવસ થદાસનિય, ઉપસદ બાવે, અતુપસીઅપુર્વક, દેહ
નમસ્કાર કરે અને સમહિતશિ આત્મા ઉપસની વિધિથી
ગ્રહ બાવપુર્વક આનરૂપે નમસ્કાર કરે તે અસાધ્ય છે.

નમસ્કારકલપકલ્પમાં કહ્યું તે છે—

તો મનઃ સમયમેતે, પુરેદ વિહાર વિવતનુદાયો ।

વિજયમનમુત્તે, તો વંશર નમિ મદેતો ॥

‘તો તોમ લાગ નમસ્કારને કરે અને શી વિનયક
દેવને વિધિપુર્વક પુરે, તે નીલકંઠનામ—તોમને બાધ,
તોમાં મદેત, નમો.’

ઉપોપત્ત્યવિધિમાં પણ કહ્યું તે છે—

તો મનઃ વિવતનુદાયમનમ મનમનકંઠમનમ,

વિજયમન વિવિધેતિતો અવતં મનમ મનમનુદાય ।

પુરે, મેલમનમનમનમ વિવિધા મનમનમનમ,

મન મનમનમ વિવતં મન વિવતનુદાય મનમનમનમ મનમ ॥

‘તોતે વિનયકારેક કામી તપસ બાધુ છે, એવો મન
મનમનિય થદાસન અને વિવિધેતિય મનમ મનમનુદાય કરે,
અતુપુર્વક અંતરાત્મા અવતં મનમ મનમ મેલ નમસ્કાર
મનમન કંઠ લાગ ભાવ કરે અને મેલ કુલમી મેલ લાગ
પુરે કરે તો વિનયકારેક વિધિપુર્વક નમસ્કાર કરાવે
પુરે કરે, તે વિજયમનુદાય તોમને મનમ મનમ મનમ.’

નમસ્કાર કરવા નમસ્કારે, બાધ મનમે મનમ

તો મનમન મનમ મનમન વિવિધ વિવિધ મનમન મનમન.

આ પંક્તિઓ પણ તમે સંજાળી જ હશે. આ પરથી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધનાનું કૃણ સમજાશે.

તમે જાણો મહામંત્રની આરાધનામાં મસ્ત બનેા અને તે દ્વારા તમારું આત્મકલ્યાણ સાધો એ જાવનાપૂર્વક આજનું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત કરીએ છીએ અને તેની સાથે નમસ્કાર મંત્રના વિષયની આ વ્યાખ્યાનમાળા પણ સમાપ્ત થાય છે.

सर्वमंगलमाङ्गल्यं, सर्वं कल्याणकारणम् ।

प्रधानं सर्वप्रार्थनां, जैनं जयति शासनम् ॥

